

การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ในจังหวัดอุบลราชธานีและแนวทางการพัฒนา

โดย

กิติรัตน์ สีหพันธ์

งานวิจัยทุนสนับสนุนการวิจัยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
ประจำปีการศึกษา 2545

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่อุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุและแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านจำนวนมาก ที่ถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่มีหลักเกณฑ์สำคัญได้แก่ การมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือประวัติการก่อสร้าง คุณค่าที่ดีเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม คุณค่าที่ดีเด่นทางด้านศิลปะ และคุณค่าที่เกิดจากความรู้ทางเทคโนโลยี เมื่อนำมาพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีแล้ว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ได้แก่ ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ปราสาทบ้านเบญจ หอไตรหนองขุหลุ ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง หอพระบาทวัดทุ่งศรีเมือง อุโบสถวัดสุปฏิหาราม พระแก้วบุษราคัม สิมวัดแจ้ง วัดบูรพาราม วัดหนองป่าพง วัดปานานาชาติ แหล่งผลิตทองเหลืองบ้านปะอาว แหล่งปั้นหม้อบ้านท่าซ่องเหล็ก แหล่งปั้นไหบ้านท่าไทร และแหล่งผลิตหม้อบ้านทรายมูล เหล่านี้ล้วนแต่เข้าหลักเกณฑ์ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านไปพร้อมกัน

ส่วนการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นในส่วนของพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอยู่ในระดับที่การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวก สิ่งที่จะต้องให้ความสนใจในอนาคต ได้แก่ การจัดทำแผนการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น การจัดทำแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสมบัติของตน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีมีศักยภาพมากขึ้นในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความสำคัญของการศึกษา	1
- จุดมุ่งหมายในการศึกษา	2
- ขอบเขตของการศึกษา	2
- กรอบแนวคิดในการศึกษา	2
- วิธีการดำเนินการศึกษา	3
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีและกำเนิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	5
- อุบลราชธานีสมัยก่อนประวัติศาสตร์	5
- อุบลราชธานีสมัยประวัติศาสตร์	7
- อุบลราชธานีภายใต้วัฒนธรรมเจนละ	7
- อุบลราชธานีภายใต้วัฒนธรรมทวารวดี	9
- อุบลราชธานีภายใต้วัฒนธรรมเขมร	10
- อุบลราชธานีสมัยตั้งเมืองอุบลราชธานี	12
- สมัยพระปฐมบรมราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง)	12
- สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม)	14
- สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง)	16
- สมัยเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ (เจ้าหน่อคำ)	19
บทที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีโบราณสถาน	22
- แหล่งภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม	22
- แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี	24
- ปราสาทบ้านเบญจ อำเภอทุ่งศรีอุดม	26

	หน้า
- หอไตรหนองซุหลุ อำเภอดงหลวง	28
- ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ อำเภอลำปาง	30
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี	33
บทที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา	37
- วัดป่าใหญ่	37
- วัดทุ่งศรีเมือง	39
- วัดสุปฏิหาราม	44
- วัดศรีอุบลรัตนาราม	46
- วัดแจ้ง	48
- วัดบูรพาราม	50
- วัดหนองป่าพง	52
- วัดป่านานาชาติ	54
บทที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน	57
- แหล่งภูมิปัญญาผลิตเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว	57
- แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นหม้อบ้านท่าซ่องเหล็ก	61
- แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นไห บ้านท่าไ	63
- แหล่งภูมิปัญญาด้านการทำซ้อง บ้านทรายมูล	65
บทที่ 6 บทสรุป	69
บรรณานุกรม	74

บทที่ 1

บทนำ

ชื่อโครงการวิจัย “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีและ
แนวทางการพัฒนา”

ผู้วิจัย อาจารย์กิติรัตน์ สีหพันธ์

1. ความสำคัญของการศึกษา

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโบราณสถานโบราณวัตถุทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมากกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ โบราณสถานโบราณวัตถุดังกล่าวบางแห่งมีความสำคัญในระดับนานาชาติ บางแห่งมีความสำคัญในระดับชาติและในภูมิภาค แหล่งโบราณคดีและแหล่งโบราณสถาน นับว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดและภูมิภาคอย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันองค์ความรู้เกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวยังไม่มีผู้รวบรวม ศึกษาและวิเคราะห์ไว้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนนำเสนอเผยแพร่ไปยังสาธารณชนได้รับรู้

การทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว ในสภาวะปัจจุบันนับว่าเป็นความจำเป็นที่ค่อนข้างเร่งด่วน ทั้งนี้นอกจากจะทำให้ทราบถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีประโยชน์ในการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีข้อมูลและการทำการศึกษาก่อนที่จะใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผนการดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญให้สามารถดำรงอยู่ต่อประโยชน์ไปยังอนุชนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน

2. จุดมุ่งหมายในการศึกษา

1. เพื่อสำรวจรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อประเมินศักยภาพความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวให้มีศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

3. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้จะให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะให้ความสนใจอยู่ 3 แหล่ง คือ (1) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีโบราณสถาน (2) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา และ (3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวกระจายอยู่ทั่วไปตามอำเภอต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

การประเมินศักยภาพของมรดกทางวัฒนธรรมว่ามีคุณค่าหรือไม่ อย่างไร มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพียงใด ไม่สามารถใช้วิธีการประเมินในเชิงปริมาณและการใช้แบบสอบถาม ดังเช่นการประเมินผลทางการศึกษาหรือการประเมินวิเคราะห์ข้อสอบได้ คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นศักยภาพนั้น เป็นคุณค่าที่อยู่ในตัวของมรดกทางวัฒนธรรมเอง คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุ ที่กำหนดความสำคัญว่ามีมากหรือน้อยมีปัจจัยกำหนดที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) การมีคุณค่าอันเนื่องมาจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์หรือประวัตติการก่อสร้าง (2) การมีคุณค่าอันเนื่องมาจากความดีเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม (3) การมีคุณค่า

อันเนื่องมาจากความดีเด่นทางด้านศิลปะและ (4) การมีคุณค่าอันเนื่องมาจากความดีเด่น ที่เกิดทางเทคโนโลยีในการก่อสร้างหรือค้นพบ

แนวทางของการให้ความสำคัญใน 4 ประการ ที่กล่าวมาข้อ 1 – 3 เป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่กรมศิลปากรใช้สำหรับเป็นแนวทางในการขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ ตลอดจนเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณางบประมาณในการอนุรักษ์โบราณสถานว่าควรจะให้แหล่งได้ก่อนหลังตามลำดับความสำคัญและหลักเกณฑ์ดังกล่าว จะเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบางแหล่งอาจมีความดีเด่นในหลายด้านไปพร้อมกัน แต่บางแหล่งอาจมีความดีเด่นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าความดีเด่นดังกล่าวอยู่ในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศหรือระดับโลก ซึ่งคุณค่าทั้ง 4 ประการ ที่กล่าวมาสามารถสรุปเรียกได้ว่าเป็น “ศักยภาพภายในของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”

อย่างไรก็ตามในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญต่อการศึกษาและประเมินการจัดการทางด้านการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแหล่งต่าง ๆ ในแง่ที่เป็นตัวเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวได้ว่าทำได้มากน้อยเพียงใด การศึกษาดังกล่าวอยู่ในความหมายของ “การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจากการจัดการท่องเที่ยว” ซึ่งในการศึกษาในครั้งนี้จะทำการศึกษาไปพร้อมกัน

5. วิธีการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยดำเนินการวิจัยโดยการผสมผสานวิธีการทางประวัติศาสตร์กับวิธีการทางมนุษยวิทยารวมกันในการศึกษา โดยมีวิธีการที่สำคัญ คือ

1. การศึกษาจากเอกสาร โดยการนำข้อมูลที่ได้จาก เอกสาร หลักฐาน หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาประมวลและวิเคราะห์ในการศึกษาในครั้งนี้
2. การออกภาคสนามลงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแต่ละแหล่ง การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี
2. ทราบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ว่าแต่ละแหล่งมีศักยภาพในลักษณะใด
3. เกิดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการวางแผนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดในอนาคต

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีและกำเนิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์อุบลราชธานี สามารถแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ 1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์และ 2. สมัยประวัติศาสตร์ซึ่งในช่วงของพัฒนาการดังกล่าว แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้กำเนิดขึ้นมากมายหลายแหล่งไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นผลงานของผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของชาวอุบลราชธานีได้สร้างไว้เป็นมรดกตกทอดจนถึงปัจจุบัน

1. อุบลราชธานีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

การปรากฏร่องรอยของผู้คนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีมีมาแล้วตั้งแต่สมัยโบราณในสมัยสังคมแบบล่าสัตว์ในยุคเริ่มแรก ในสมัยสังคมล่าสัตว์เป็นสมัยที่มนุษย์ยังไม่รู้จักใช้ตัวหนังสือชีวิตดำเนินอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์จากธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม ร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี พบบนที่สูงและที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งได้แก่ เทือกเขาสูงทางตะวันออกเฉียงเฉียงเฉียงแม่น้ำโขง ถ้าที่น่าจะเป็นถิ่นอาศัยของมนุษย์รุ่นแรก ๆ ได้แก่ ที่เพิงผาสำนักสงฆ์ ถ้ำช้างสี (ถ้ำตาลง) บ้านไทรงาม ต.ไทรงาม อ.เขมราฐ พบเครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องมือสะเก็ดหิน ค้อนหิน ลักษณะคล้ายกับเครื่องมือหินกลุ่มวัฒนธรรมโฮบิเนียน อายุราว 4,000-6,000 ปีมาแล้ว มีภาพเขียนสีรูปมือและลายเส้นสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือหินขัดที่บ้านลำราญ ตำบลหัวเรือ ที่ถ้ำลายมือ บ้านปากลา อำเภอโขงเจียม ยังได้พบภาพเขียนรูปฝ่ามือ 171 ภาพ

ภาพเขียนสีเขตเทือกเขาและที่สูงตลอดแนวฝั่งโขงได้พบภาพเขียนสีที่เพิงผา ด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพ่น ทา ทาบ ระบาย เขียนเส้นลงสีแดง-ดำ ที่ผิวของแผ่นผา ซึ่งในเขตจังหวัดอุบลราชธานีพบไม่น้อยกว่า 40 แห่ง เช่น ที่ อำเภอตระการพืชผล พบที่ ภูโลง บ้านแก่งอะฮวน ตำบลโนนสูง ที่เขตอำเภอโพธิ์ไทร พบกลุ่มภาพเขียนที่บ้านผาชัน ตำบลลำโรงที่เพิงหินนางเขินฝ้าย ถ้ำโลง ถ้ำผักหนาม ถ้ำหินตั้ง ถ้ำแค้นที่เขตอำเภอศรีเมืองใหม่ พบที่ถ้ำแค้น บ้านดงนา ตำบลหนามแท่ง ที่เขตอำเภอเขมราฐ พบที่เพิงผาสำนักสงฆ์ถ้ำช้างสี (ถ้ำตาลง) บ้านไทรงาม ตำบลไทรงาม และที่เขตอำเภอโขงเจียม พบ 3 กลุ่มที่ภูจันทร์แดง ภูดงนาทาม และภูผาขาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ภูผาขาม ถือว่าเป็น

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม

แหล่งที่สำคัญ คือ ที่ ผาแต้ม ภาพเขียนที่พบเป็นภาพสัตว์ เช่น ช้าง ปลา เต่า สุนัข ป่า วัว ควาย คน มือ และภาพสัญลักษณ์ ที่ผาหมอนเป็นภาพสัตว์ ช้าง สุนัข คน มือภาพสัญลักษณ์ ส่วนที่ผาหมอนน้อย ใกล้เคียงกัน ภาพเขียนเป็นรูปคนยิงธนู รูปคนไล่สัตว์ในทุ่งหญ้าหรือนาข้าว¹

หลักฐานเหล่านี้ยืนยันว่า พื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี มีร่องรอยของมนุษย์ในสังคมล่าสัตว์ กระนั้นก็เป็นกรยากที่จะระบุโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมในยุคนั้นได้อย่างแน่ชัด เพียงแต่สันนิษฐานว่า สังคมล่าสัตว์นี้มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อยังชีพแบบไม่ยึดติดกับที่ การอยู่อาศัยอยู่ในถ้ำยังชี้ให้เห็นว่า กลุ่มคนเหล่านี้ไม่รู้จักเพาะปลูก แต่เริ่มเรียนรู้และนำเทคโนโลยีมาใช้ในชีวิตประจำวันบนโครงสร้างพื้นฐานของระบบสังคมชนเผ่าในระยะแรก ในระยะเวลาต่อมาสังคมล่าสัตว์จึงได้พัฒนาไปสู่สังคมเกษตรกรรม

สังคมเกษตรกรรม มีอายุราว 3,000-2,000 ปี ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการตั้งถิ่นฐานและเข้าสู่สังคมแบบเกษตรกรรมโดยเฉพาะบริเวณอีสานตอนล่าง สำหรับพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีได้ปรากฏร่องรอยสังคมเกษตรกรรม จำนวนมาก เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านโนนสาวเจ้ บ้านค้อ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง แหล่งโบราณคดีบ้านชีทวน

¹ วิชาสินี แซ่มสะอาด. ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุบลราชธานี. เอกสารเผยแพร่สำนักงานโบราณคดีที่ 8 อุบลราชธานี, กรมศิลปากร (เอกสารโรเนียว) น. 2

ตำบลซีทวน อำเภอเชียงใน แหล่งโบราณคดีบ้านดอนแสนพัน ตำบลเอือด อำเภอเขมราฐ หลักฐานที่พบไม่ว่าจะเป็นเศษภาชนะดินเผา เครื่องประดับ เหล่านี้ล้วนอธิบายถึงวิถีการดำเนินชีวิต ผสมผสานกับรูปแบบความเชื่อในการนับถือบูชาวิญญาณ กระทั่งพัฒนาไปสู่สังคมเมือง

สมัยสังคมเมืองแรกเริ่ม มีอายุราว 2,000 – 1,500 ปีที่ผ่านมา ชุมชนเกษตรในเขตอีสานใต้พัฒนาเข้าสู่สังคมเมืองแรกเริ่ม การขุดพบกลองมโหระทึก ที่บ้านชะชอม ตำบลนาโพธิ์กลาง หรือตอนกลางของภูผาขาม ช่วยอธิบายรอยต่อของสังคมเกษตรที่มีศักยภาพเพียงพอ ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนขนาดใหญ่ที่สร้างคูน้ำคันดิน (พนดิน) ซึ่งถือเป็นแบบแผนในการก่อตัวของสังคมเมืองแรกเริ่มราว 1,500 ปีที่ผ่านมา กระทั่งพัฒนารูปแบบการปกครองมาสู่แบบแว่นแคว้นที่เป็นผลจากการรับอิทธิพลอารยธรรมจากจีนและอินเดีย

2. อุดมราชธานีสมัยประวัติศาสตร์ (ก่อนตั้งเมืองอุดรราชธานี)

ประวัติศาสตร์การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างดินแดนคาบสมุทรอินโดจีนที่ติดต่อกับอินเดียน และจีนในสมัยต้นประวัติศาสตร์ที่เริ่มชัดเจนประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-7 ดินแดนปากแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของประเทศเวียดนามในปัจจุบัน เป็นแหล่งที่ได้รับอิทธิพลของอินเดียแห่งแรก ๆ ส่งผลให้เกิดอาณาจักรที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้ คือ อาณาจักรฟูนัน พื้นที่จังหวัดอุดรราชธานีที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำโขง น่าจะได้รับอิทธิพลอารยธรรมความเจริญจากอินเดียในระยะเวลาต่อมา ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ได้ทำให้การแทรกซึมของวัฒนธรรมอินเดียล่าช้าจนกระทั่ง พุทธศตวรรษที่ 12-13 จึงปรากฏเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง ของอิทธิพลอารยธรรมจากอินเดีย

อุดรราชธานีภายใต้วัฒนธรรมเจนละ (พุทธศตวรรษที่ 12-13)

อุดรราชธานีในสมัยประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สะท้อนให้เห็นว่า ช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-13 พื้นที่จังหวัดอุดรราชธานีในสมัยนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรเจนละ ซึ่งมีเมืองเศรษฐกิจที่มีเทวสถานที่น่าสนใจที่ปราสาทวัดภู แหวงจำปาศักดิ์ สปป.ลาวในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางศาสนสถาน การค้นพบศิลาจารึกของพระเจ้าศรีมเหศวรมันจำนวน 5 หลักในจังหวัดอุดรราชธานี อันได้แก่ จารึกปากมูล 1, 2 ที่พบที่ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม ได้

จารึกปากแม่น้ำมูล

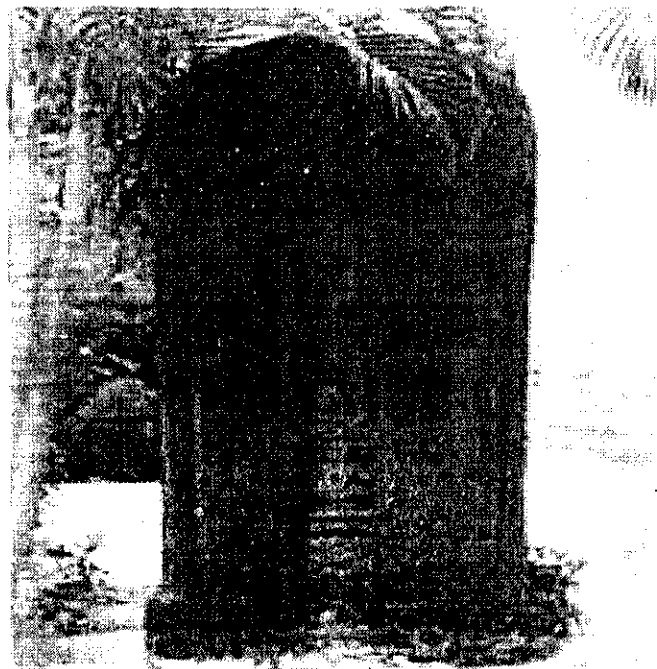
กล่าวถึง "การได้สร้างคิวลึงค์อันเป็นเหมือนหนึ่งเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์ไว้บนภูเขานี้ (ที่ศิลาจารึกตั้งอยู่)

จารึกของพระเจ้าศรีมาหนทรวรมันพบที่ถ้ำภูหมาโน 2 หลัก ได้กล่าวถึงการ "สร้างโคอุสภะเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ชัยชนะ" ในปัจจุบันจารึก 2 หลักที่พบที่ถ้ำภูหมาโนได้ถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑวัดสุปฏิญนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1 หลัก และยังอยู่ฐานรูปเคารพภายในถ้ำ 1 หลักและหลักศิลาจารึก หลักที่ 5 ของพระเจ้าศรีมาหนทรวรมัน กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของเจนละหรือที่รู้จักในนามพระเจ้าจิตรเสน อีกหลักหนึ่งพบที่ ปากโดมน้อย ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอสิรินธร จารึกปากโดมน้อย ดังกล่าว ได้กล่าวถึง "การที่พระองค์ให้สร้างคิวลึงค์เป็นเครื่องหมายชัยชนะ"

การค้นพบหลักฐานศิลาจารึก สมัยอาณาจักรเจนละดังกล่าวในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นการขยายอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรเจนละ อิทธิพลของศาสนาฮินดูที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ การสร้างสถาปัตยกรรมตามแบบเจนละในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ดังจะเห็นจากร่องรอยโบราณสถานโบราณวัตถุที่พบที่ซากปราสาทที่ริมแม่น้ำมูล ข้างแก่งสะพือที่วัดใต้ (วัดสระแก้ว) ตำบลพิบูล อำเภอพิบูลมังสาหาร และที่สถานโรงเรียนบ้านสะพือใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร ซึ่งพบรูปพระโคฐานศิวลึงค์ ทั้หลังสมัยเจนละหลายรุ่น ไม่ว่าจะเป็นแบบถาลาบริวัต, สมโบรีไพรกุก และไพรกเมง นอกจากนี้ที่วัดแก่งตอย อำเภอดอนมดแดง ยังพบเสาประดับกรอบประตู และโสมสูตรรูปหัวมังกร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13²

อุบลราชธานีภายใต้วัฒนธรรมทวาราวดี (ปลายพุทธศตวรรษที่ 12-15)

อุบลราชธานีช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในหลายพื้นที่ของจังหวัดปรากฏร่องรอยของอิทธิพลวัฒนธรรมแบบทวาราวดีให้เห็น ใบเสมาหินซึ่งอาจมีพัฒนาการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนการเข้า

ใบเสมาสมัยทวาราวดี

² วิลาสินี แซ่มสะอาด. ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุบลราชธานี. น.3

มาของอิทธิพลพุทธศาสนา จากประเพณีการปักหินแล้วค่อยพัฒนามาเป็นใบเสมาหินในพระพุทธศาสนาภายหลังได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาและมีรูปแบบที่หลากหลายนั้น ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่เป็นใบเสมาจำหลักลายที่ขอบฐานและแกนกลาง ที่พบที่วัดโพธิ์ศรี บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลบ้านไทย อำเภอเขื่องใน พบชิ้นส่วนใบเสมา ฐานประติมากรรมพระพุทธรูปที่บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน ที่บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ พบพระพุทธรูปยืนปางประทานธรรม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 และพบกลุ่มใบเสมาบนเนินดินใกล้ที่ว่าการอำเภอม่วงสามสิบและที่โพนเมืองมะทัน อำเภอม่วงสามสิบ³

การพบใบเสมาหินในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังกล่าว ทำให้เห็นความเชื่อของคนในภูมิภาคนี้เกี่ยวกับการสร้างเสมาหินซึ่งเป็นคติที่ตกทอดมาจากการปักหินตั้ง (megaliths) ที่เป็นระบบความเชื่อในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในบรรดาประชาชนพื้นเมืองของเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ในขณะเดียวกันความเชื่อในคติดังกล่าว หลังจากดินแดนแถบนี้ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาก็ได้พัฒนาใบเสมาหินให้เป็นหินหลักเขตที่กำหนดบริเวณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการกำหนดเขตพระอุโบสถหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา⁴

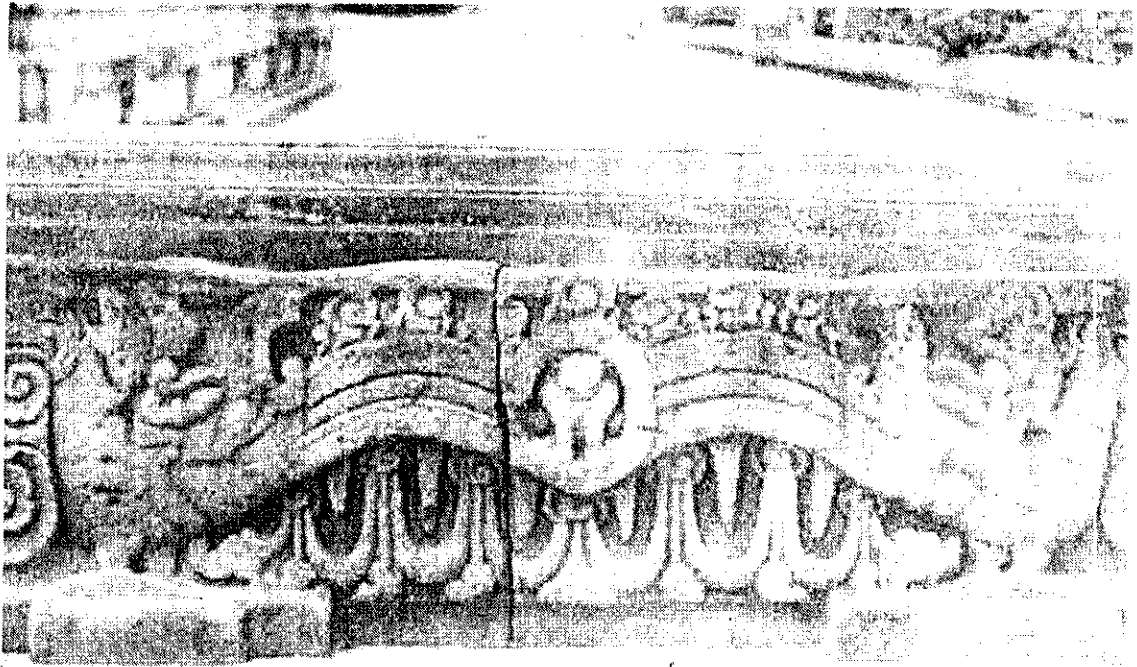
อุบลราชธานีภายใต้วัฒนธรรมเขมร (พุทธศตวรรษที่ 15-18)

ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 15 อิทธิพลวัฒนธรรมแบบเขมรพบหนาแน่นในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีที่ปรากฏอิทธิพลทางวัฒนธรรมเขมร มักพบทางฝั่งขวาของแม่น้ำมูลทางด้านทิศใต้ของจังหวัดอุบลราชธานีในเขตอำเภอเดชอุดม อำเภอวารินชำราบ อำเภอบุญทริก อำเภอน้ำยืน อำเภอสำโรง ซึ่งพื้นที่บริเวณดังกล่าวเข้าไปใกล้ศูนย์กลางของอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในเขตประเทศกัมพูชา

พื้นที่ชุมชนที่ปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในจังหวัดอุบลราชธานี รูปแบบชุมชนมักมีการขุดคูน้ำสร้างคันดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า-จัตุรัส ล้อมรอบ มีศาสนสถานและสระน้ำ (บาราย) ประจำชุมชน คนในชุมชนรับนับถือศาสนาทั้งพุทธศาสนาหินยาน-มหายาน และศาสนาพราหมณ์ มีเทพที่สำคัญคือ

³ วิลาสินี แซ่มะสะอาด. ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุบลราชธานี. น.4

⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ) กรุงเทพฯ : บริษัทพินนาศพรินทร์ตั้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2533. น.341-342

ทับหลังธรรมาปวิตร

พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ หลักฐานที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีได้แก่ จารึกวัดสุปฏิหาราม 2 หลักที่ได้มาจากวัดโพธิ์ศรี บ้านทุ่งใหญ่ อำเภอเขื่องใน ซึ่งจารด้วยอักษรขอม ภาษาเขมร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 นอกจากนี้ยังพบประติมากรรมรูปพระคเณศ ที่บ้านโนนกาแล่น อำเภอสำโรง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 (ปัจจุบันถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี) ทับหลังพบที่โบราณสถานร้างพระธาตุหนองซอน บ้านนาเจริญ อำเภอทุ่งศรีอุดม อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ปราสาทบ้านเบญจ ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม ซึ่งเป็นปราสาทก่ออิฐ 3 หลัง อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 16 ปราสาทหนองทองกลาง ที่บ้านโพธิ์ศรี ตำบลท่าโพธิ์ศรี อำเภอเดชอุดม ซึ่งเป็นปราสาท 3 หลังก่อด้วยอิฐ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปราสาทธาตุนางพญา บ้านคูห้วยธาตุ ตำบลหนองสะโน อำเภอบุณฑริก ลักษณะเป็นธรรมศาลา (ที่พักคนเดินทาง) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ปราสาทภูปราสาท บ้านตายอย ตำบลโขง อำเภอน้ำยืน ปราสาทภูโคกใหญ่ บ้านคำผา ตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำยืน ปราสาทพระชะลานตาเล็ก อำเภอน้ำยืน โบราณสถานบ้านสระดอกเกศ บ้านอุบมุง อำเภอสำโรง ปราสาทบ้านคำครั่ง อำเภอเดชอุดม

อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในจังหวัดอุบลราชธานี ไม่ปรากฏไปไกลกว่ารัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงพัฒนาการต่าง ๆ ของชุมชนในเขตจังหวัดอุบลราชธานีในช่วงเวลาต่อมาที่พบน้อยมาก จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 23 จึงเริ่มปรากฏหลักฐานการเคลื่อนย้ายและเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนเชื้อสายไทยลาว และเป็นการเริ่มต้นของวัฒนธรรมไทย-ลาวที่สืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน⁵

3. อุบลราชธานีสมัยตั้งเมืองอุบลราชธานี

กำเนิดเมืองอุบลราชธานีเป็นผลมาจากการอพยพย้ายเข้ามาตั้งบ้านเมืองของกลุ่มคนเชื้อสายไทย-ลาว ที่มีพระวอพระตาเป็นผู้นำ ซึ่งหลบหนีความขัดแย้งทางการเมืองกับพระเจ้าศิริบุญสาร กษัตริย์ล้านช้างเวียงจันทน์ลงมาทางใต้ตามลำน้ำโขง เชื้อสายทายาทของพระวอพระตา พระประทุมสุรราชได้พาไพร่พล มาตั้งเมืองอุบลราชธานี ในปี 2321 บนฝั่งซ้ายแม่น้ำมูล ด้านใต้ห้วยแจระแม และมีใบบอกเข้าไปยังกรุงธนบุรี เพื่อเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้ากรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2335 รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประทุมสุรราช เป็นพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ครองเมืองอุบลราชธานีพร้อมกับยกฐานะบ้านห้วยแจระแมขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานี เมื่อวันที่จันทร์แรม 13 ค่ำ เดือน 8 จุลศักราช 1154 (พ.ศ.2334)⁶

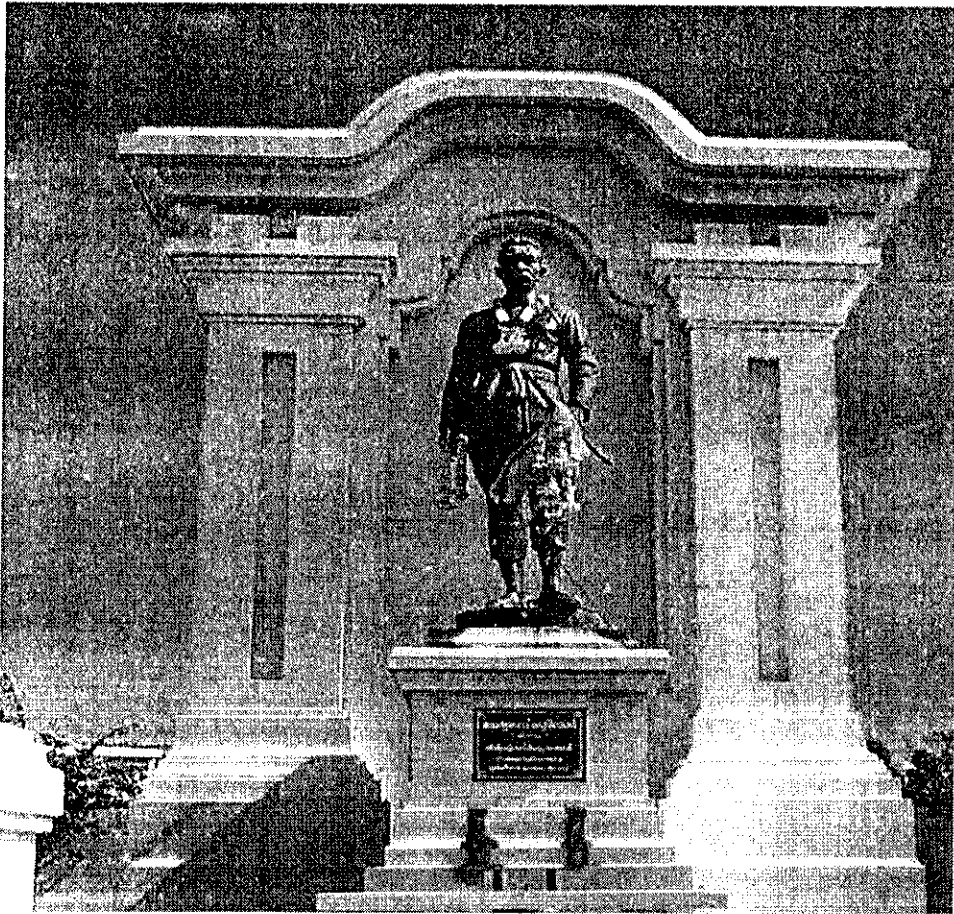
ประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีในสมัยการตั้งเมืองเป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบันในส่วนที่สัมพันธ์กับกำเนิดมรดกทางวัฒนธรรม ที่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี สามารถเรียงลำดับ ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหลังได้ดังนี้ คือ

(1) สมัยพระปฐมวรราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี ท่านแรก (2323-2338)

ในสมัยนี้นอกจากพระปฐมวรราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) จะมีบทบาทในการศึกสงครามร่วมกับกองทัพไทยในการป้องกันพระราชอาณาเขตแล้ว บทบาทสำคัญของพระปฐมวรราชสุริยวงศ์ ก็คือ การสร้างวัดวาอารามในตัวเมืองอุบลราชธานี ตามตำนานเมืองอุบลราชธานีเมื่อแรกสร้างได้ให้พระสงฆ์ที่ติดตามมาจากเมืองหนองบัวลุ่มภูไปตั้งสำนักสงฆ์อยู่ที่บริเวณที่เป็นที่ตั้งสถานีอนามัย 7 หน่วยโรคปอด

⁵ วิลาสินี แซ่มสะอาด. ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุบลราชธานี. น.5

⁶ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535. น.9

อนุสาวรีย์พระปฐมวราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง)

สาธารณสุขจังหวัด ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า วัดเหนือท่า ในปี พ.ศ. 2323 ในสมัยพระปฐมวราชสุริยวงศ์ ได้เป็นผู้ดำเนินการสร้างวัดหลวง และวัดกลาง ส่วนวัดเหนือท่าต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ซึ่งได้ยุบ และได้ อัญเชิญพระประธานไปประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญวัดทุ่งศรีเมือง คือ พระเจ้าศรีเมืองในปัจจุบัน

วัดหลวง เป็นวัดที่ตั้งอยู่ใกล้กับคุ้มของพระปฐมวราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) ซึ่งชาวเมืองเรียกว่า คุ้มญาหลวง ดังนั้นวัดหลวงจึงเรียกตามชื่อของเจ้าเมืองท่านแรก วัดหลวงนอกจากจะมีความสำคัญข้างต้นแล้ว ยังเป็นที่ประชุมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาตั้งแต่ในสมัยของพระปฐมวราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) ตลอดมาจนถึง สมัยพระพรหมราชาวงศ์ (กุดทอง) เป็นเจ้าเมือง เมื่อมีการสร้างวัดสุปฏิณาราม จึงย้ายการประชุมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยามาที่วัดสุปฏิณาราม

วัดหลวงซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2323 เสนาสนะสิ่งก่อสร้างล้วนแต่วิจิตร ด้วยศิลปการแกะสลักปิดทองลงรักประดับกระจกทั้งนั้น พระประธานในพระวิหารก็มีลักษณะพุทธศิลป์ที่งดงาม หอไตร เจดีย์

ธาตุ ศาลาการเปรียญ สิมอุโบสถ หอกลาง หอระฆัง กุฏิสงฆ์ หอประสาธธรรมมาศ ล้วนแล้วแต่วิจิตรทั้งนั้น ทุกสิ่งเป็นศิลปะแบบนครหลวงพระบางทั้งสิ้น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เจ้าอาวาสของวัดและชุมชนไม่ได้อนุรักษ์ศิลปกรรมเหล่านี้ให้ผลงานเหลือมาสู่ยุคปัจจุบัน พระพุทธรูปสำคัญของวัดหลวงไม่ว่าจะพระล่ำริดปางห้ามญาติ พระไม้จันทร์ปางห้ามญาติ พระทรงเครื่องกษัตริย์ พระพุทธรูปแบบล้านช้าง พระแก้ว ก็ถูกขโมยหายสาบสูญไปหมด⁷

วัดกลาง ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยพระปฐมวราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองท่านแรกอีกวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ใกล้คุ้มของเจ้าราชวงศ์เก่า ในหนังสือเล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานีของคุณพ่อบำเพ็ญ ณ อุบลสันนิษฐานว่า สร้างโดยเจ้าราชวงศ์เก่า เมื่อครั้งเป็นเจ้าอุปราชเก่า (ต่อมาย้ายไปดำรงตำแหน่งเป็นพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐ) สิมของวัดกลางหลังเดิมนับว่าสวยงามเพราะสร้างตามแบบล้านช้าง แต่ต่อมาถูกรื้อเพื่อสร้างอุโบสถตามแบบกรุงเทพ ส่วนสิ่งที่มีค่ามาในวัดกลาง เมืองอุบลราชธานี อีกสิ่งหนึ่งก็คือพระพุทธรูปประธานในศาลาการเปรียญ ซึ่งมีลักษณะงดงามมาก มีพุทธลักษณะเช่นเดียวกับพระเหลาเทพนิมิตร ที่อำเภอพนานิคม (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ) เป็นพระพุทธรูปพื้นเมืองรุ่นแรกของเมืองอุบลราชธานี

(2) สมัยพระพรหมวราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) เจ้าเมืองคนที่สอง พ.ศ. 2338-2383

หลังจากพระปฐมวราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) อนิจกรรมไปแล้ว เจ้าทิตพรหมได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่สอง ในสมัยนี้เป็นสมัยที่มีการสร้างวัดวาอารามหลายวัดเพราะเจ้าเมืองครองเมืองอยู่จนถึง 45 ปี และเป็นเจ้าเมืองที่อายุยืนนานที่สุดคือ มีอายุถึง 120 ปี วัดสำคัญที่สร้างในสมัยนี้ได้แก่วัด ปาใหญ่หรือวัดมหาวนาราม วัดปาน้อย วัดใต้เทิง

วัดมหาวนาราม วัดนี้สร้างโดยพระพรหมวราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองอุบลราชธานีในหน้าของพระพรหมวราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) สร้างขึ้นหลังจากเมืองอุบลราชธานีถูกสร้างมาแล้ว 26 ปี ตามศิลาจารึก อักษรขอมซึ่งปรากฏอยู่ ด้านหลังพระเจ้าใหญ่อินแปง ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารของวัดปาใหญ่ระบุว่า

“วัดมหาวนารามนี้สร้างขึ้นเมื่อจุลศักราชได้ 125 ตัว ปี เมืองเม็ด เจ้าพระประทุมได้มาตั้งเมืองอุบลได้ 26 ปี ศักราช ได้ 142 ตัว ปีชะง่าจึงถึงอนิจกรรมไปตามลำดับปีเดือนนั้นแล ศักราชได้ 145 ตัวปีเต้าสันเจ้าพระพรหมวราชได้ 15 ปี ศักราชได้ 167 ตัวปีหวงเล่า จึงได้มาสร้างวิหารอาฮามในวัดปา

⁷ บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : ศิริธรรม, 2539.

หลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ เพื่อให้เป็นที่สำราญแก่พระพุทธรูปเจ้า ศักราชได้ 169 ตัวปี เมืองม้าว มหาราชครูศรีสัตถรรวมวงศา พาลูกศิษย์สร้างพระพุทธรูปดิน และอิฐชะทรายใส่วัด แล้วเดือนห้าเพ็ง วันอาทิตย์มีมือห้วงได้ฤกษ์ 12 ลูกชื่อว่าจิตตอยู่ในราศรีกันย์เบิกแล้วยามแลงใกล้ค่ำจึงได้ชื่อว่า พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง^๘

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของวัดป่าใหญ่ที่เป็นที่เคารพของชาวเมืองอุบลราชธานีที่จะต้องกล่าวถึงก็คือ พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในวิหารของวัด นามว่า พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สร้างด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทองขนาดหน้าตักกว้าง 3.00 เมตร งามได้ส่วนสดทุกประการ ผู้นำในการสร้างพระพุทธรูปองค์สำคัญนี้ก็คือ พระมหาราชครูศรีสัตถรรวมวงศา สังฆปาโมกข์ เมืองอุบลราชธานีในขณะนั้น พร้อมด้วยผู้ศรัทธา เจ้าเมืองลูกศิษย์ลูกหาร่วมกันสร้าง ร่วมเวลาถึงปัจจุบันนับอายุได้ 192 ปี (พ.ศ. 2546)

วัดป่าน้อย ปรากฏจากศิลาจารึกว่า เจ้าอุปราชกำ ออุปราชเมืองอุบลราชธานีในสมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) เป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานีเป็นผู้สร้าง โดยสร้างก่อนที่เจ้าอุปราชกำจะย้ายไปดำรงตำแหน่งเป็นพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐ และสร้างหลังจากสร้างวัดกลางเสร็จ สิ่งก่อสร้างสำคัญในวัด มีโบสถ์หลังเดิมแบบล้านช้างแต่ถูกรื้อไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบบรมกษัตริย์สององค์ สันนิษฐานว่าสร้างเป็นพระพุทธรูปประจำองค์เจ้าพระอุปราช หรือเจ้าพระวออยู่ที่ภูพานเจ้าคุณเจ้าอาวาส สร้างเพื่อฉลองพระองค์เจ้าพระตา เจ้าพระวอ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพระอุปราชกำ หรือพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐนั่นเอง

วัดใต้เทิง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่สอง ในประวัติของวัดระบุว่า ในสมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ พระมหาราชครูเจ้าหอแก้วได้มาปฏิบัติธรรมฐานอยู่ที่บริเวณท่าเหนือแม่น้ำมูลเป็นประจำ เจ้าเมืองพร้อมด้วยไพร่บ้านพลเมืองได้มาสร้างสำนักสงฆ์เพื่อให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระมหาราชครูเจ้าหอแก้ว เรียกว่า วัดใต้ท่า ภายหลังได้ย้ายมาตั้งที่วัดใต้ปัจจุบัน เรียกว่า วัดใต้เทิง ส่วนบริเวณที่เป็นวัดใต้ท่าภายหลังให้เป็นที่ทำการโรงไฟฟ้าอุบลราชธานีมาจนถึงปัจจุบัน คนสมัยก่อนในเมืองอุบลมีคำพังเพยว่า ของดีเมืองอุบลคือ พระบฏ วัดกลาง พระบางวัดใต้ หอไตรวัดทุ่ง พระเจ้าใหญ่วัดหลวงงามมาก แต่เมื่อรื้อวิหารพระเจ้าใหญ่วัดหลวงก็ไม่ทราบว่าจะปัจจุบันอยู่ที่ใดสูญหายไปอย่างไร^๙

^๘ เดิม วิชาคณพนงกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.น.105

^๙ บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. น. 136

(3) สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่สาม (พ.ศ. 2388-2411)

หลังจากพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่สองถึงแก่อนิจกรรมเมื่อจุลศักราช 1202 ปีชวด โทศก ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2383 ตำแหน่งเจ้าเมืองอุบลราชธานี ได้ว่างเป็นเวลา 5 ปี ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงมีการศึกสงครามกับเขมรติดพัน หลังจากเสร็จศึกเขมร เจ้าพระยามหินทร์เดชาแม่ทัพใหญ่ได้นำราชบุตร (สุ่ย) ซึ่งมีบทบาทในการสงครามเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เพื่อขอพระราชทานตั้งให้ราชบุตร (สุ่ย) เป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานี แทนพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตามที่ขอ

แต่ในระหว่างที่ราชบุตร (สุ่ย) พักผ่อนอยู่ในกรุงเทพมหานครได้ 7 วัน เตรียมตัวจะกราบถวายบังคมลากลับเมืองอุบล ราชบุตร (สุ่ย) บังเอิญไปติดอหิวาตกโรคถึงแก่กรรมอยู่ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเส็ง สัปดาห์จุลศักราช 1207 (พ.ศ. 2388) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานสุพรรณบัฏ ตั้งให้อุปราช (กุทอง) เป็น "พระพรหมวรราชสุริยวงศ์" เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ 3¹⁰

ในสมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง) ได้มีการสร้างวัดที่สำคัญ คือ วัดสุปฏิณาราม วัดศรีทอง (วัดศรีอุบลรัตนาราม) วัดสุทัศนาราม และวัดทุ่งศรีเมือง

วัดสุปฏิณาราม ถือว่าเป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาเหตุการตั้งสืบเนื่องมาจากในปี พ.ศ. 2394 พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง) ไปราชการที่กรุงเทพฯ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง) อาราธนาพระเถระ ในธรรมยุติกนิกาย 2 รูป คือ ท่านพนธุโล (ดี) และท่านเทวธมมี (ม้าว) ออกไปปฏิบัติพระศาสนาและสร้างวัดธรรมยุติกนิกายที่เมืองอุบลราชธานี

พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (กุทอง) หลังจากกลับมาถึงเมืองอุบลแล้ว จึงได้ปรึกษาตกลงเห็นเหมาะสมในการที่จะสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งขึ้นที่ท่าเหนือแม่น้ำมูล ในการสร้างวัดนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินจำนวน 10 ชั่ง และเมื่อสร้างวัดเสร็จ ทรงพระราชทานนามวัดว่า วัดสุปฏิณาราม นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้

¹⁰ เดิม วิชาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. น. 108-109

มีผู้ปฏิบัติวัดที่เรียกว่า เลกวัด จำนวน 60 คน และพระราชทานนิตยภัตแก่เจ้าอาวาสเดือนละ 8 บาท มีท่านพนธูโล (ดี) เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก¹¹

วัดศรีทอง หรือวัดศรีอุบลรัตนาราม วัดนี้พระอุปัชฌาย์โท ต้นตระกูล ณ อุบล เป็นผู้สร้าง โดยอุทิศที่ดินของท่านสร้างเป็นวัด ส่วนชื่อวัดว่าศรีทองนั้นสืบเนื่องจาก วันหนึ่งในฤดูฝน ฟ้าไม่ในสวน เกิดมีแสงสว่างรุ่งโรจน์ขึ้นตลอดบริเวณเห็นเป็นอัศจรรย์ เมื่อได้สร้างวัดเสร็จแล้ว จึงตั้งชื่อว่า "วัดศรีทอง" และได้นิมนต์ท่านเทวธมมี (ม้าว) จากวัดสุปฏิญารามวรวิหารมาครองวัดเป็นองค์แรก ท่านเทวธมมี (ม้าว) เมื่อย้ายมาอยู่ที่วัดศรีทองได้สร้างพระอุโบสถ พระประธาน หอแจก พระประธานในหอแจก โดยญาติท่านซึ่งเป็นที่วิหริกรของท่านเทวธมมี (ท่านสีทาเป็นมีชาติกำเนิดที่เมืองโขงสีทันดร ประเทศลาวเป็นเจ้าของวัดศรีทองลำดับที่สอง) เป็นช่างผู้ดำเนินการในการก่อสร้างกุฏิวิหาร หอระฆัง และลวดลายประตูหน้าต่าง¹² ส่วน พระแก้วบุษราคัม พระพุทธรูปสำคัญของวัดศรีทอง ตามประวัติมีตาแสงบ้านคำขวาง (ตาแสง=กำนัน) ซึ่งปัจจุบันคือตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ พร้อมด้วยผู้เฒ่าผู้แก่ ประชาชนบ้านคำขวางพบพระแก้วบุษราคัม อยู่กับคหบดีท่านหนึ่งซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตบ้านคำขวาง เห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญ มีลักษณะงดงาม เป็นแก้วที่หาค่ามิได้ ตาแสงบ้านคำขวาง จึงขอบูชาจากคหบดีท่านนั้น ครั้นจะถวายไว้ ณ ที่วัดบ้านคำขวางก็เห็นว่าไม่เหมาะสม ตาแสงจึงปรึกษากับชาวบ้านและฝ่ายสงฆ์ เห็นสมควรอัญเชิญพระแก้วไปถวายไว้กับพระเถระผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรมสูง ประชาชนเคารพนับถือมากจึงเหมาะสมก็เพิ่งเห็น ท่านเทวธมมีวัดศรีทองเป็นพระเถระภูมิสูงศักดิ์ มั่นคงในพระธรรม วินัย ครั้นได้ถูกข่มขามยามดี จึงจัดขบวนพิธีแห่แหนจากบ้านคำขวางมามอบไว้กับท่านเทวธมมี พระแก้วจึงสถิต ณ ที่วัดศรีทองอยู่ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน¹³

ส่วนพระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่ง คือ พระทองทิพย์ หรือ ทองสัมฤทธิ์ ขนาดสูง 2 ศอกเศษ เป็นพระยืน เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ (เจ้าหน่อคำ) อัญเชิญมาจากนครเวียงจันทน์ ในคราวไปทำศึกกับพวกฮ่อราวพุทธศักราช 2418 (เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ เป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานี ลำดับที่ 4)¹⁴

¹¹ เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. น. 108

¹² หมุน ไสมะฐิติ. ประวัติวัดศรีทองและเมืองอุบลราชธานี (อย่างสังเขป). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์, 2504. น. 35

¹³ หมุน ไสมะฐิติ. ประวัติวัดศรีทองและเมืองอุบลราชธานี (อย่างสังเขป). น. 24

¹⁴ หมุน ไสมะฐิติ. ประวัติวัดศรีทองและเมืองอุบลราชธานี (อย่างสังเขป). น. 25

วัดสุทัศนาราม พระราชบุตรส่วย ต้นตระกูลบุตรโบล สร้างขึ้นในสวนของท่าน เป็นวัดที่ตั้งอยู่ชายทุ่งศรีเมืองด้านเหนือ เมื่อสร้างวัดเสร็จจึงตั้งชื่อว่าตามชื่อของท่านคือ สุทัศนาราม เจ้าราชบุตรส่วย เป็นต้นวงศ์ของเจ้าราชบุตรคำ หม่อมเจียงคำ ชุมพล ณ อยุธยา และเป็นสาขาของสกุล ณ จำปาศักดิ์

วัดทุ่งศรีเมือง ตามประวัติ วัดนี้สร้างราวพุทธศักราช 2389 มีท่านเจ้าคุณพระอริยวงศาจารย์ (ส่วย) เป็นผู้สร้าง ท่านเจ้าพระคุณอริยวงศาจารย์ (ส่วย) ถือกำเนิดที่บ้านกวางดำ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน เมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้วได้ไปพำนักศึกษาปริยัติธรรมที่สำนักวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นที่สถิตแห่งองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงศิกสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (สกลมหาสังฆปริณายก) โณทป มหาเถระ (สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 15 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

ต่อมาพระอริยวงศาจารย์ (ส่วย) ได้รับแต่งตั้งมาเป็นพระหลักคำ (ตำแหน่งเจ้าคณะเมือง) ในสมัยรัชกาลที่ 3 แล้วกลับขึ้นมายังเมืองอุบลราชธานี ในครั้งแรกได้พำนักอยู่ที่วัดมณีวนาราม (วัดป่าน้อย) ท่านได้นำเอาขนบธรรมเนียมและศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ มาจากกรุงเทพฯ และได้ตั้งสำนักสอนภาษาไทยและปริยัติธรรมขึ้น แต่หนักไปในทางสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งสถานที่ที่ท่านส่วยได้ออกมานั่งกรรมฐานเป็นประจำก็คือบริเวณชายทุ่งศรีเมือง นานเข้าจึงมีคณะศิษยานุศิษย์ติดตามมาปฏิบัติเอาเยี่ยงอย่างมากขึ้น จึงได้ตั้งเป็นสำนักปฏิบัติกรรมฐานขึ้นและต่อมาได้จัดสร้างเป็นวัดในพุทธศักราช 2389 ให้ชื่อว่า "วัดทุ่งศรีเมือง" ตามชื่อสถานที่เดิม

ในสมัยท่านเจ้าพระอริยวงศาจารย์ (ส่วย) ปกครองวัดทุ่งศรีเมือง ได้มีการก่อสร้าง หอพระพุทธบาท (พระอุโบสถในปัจจุบัน) และหอไตรกลางน้ำ ส่วนพระสงฆ์ที่มีส่วนในการก่อสร้างในการก่อสร้างในสมัยดังกล่าว ที่สำคัญได้แก่ ท่านช่าง (ญาครุช่าง) ซึ่งเป็นพระเถระสำคัญของวัดทุ่งศรีเมือง ตามประวัติท่านนี้เป็นพระสงฆ์ที่มาจากเวียงจันทน์ ในครั้งแรกมาพำนักอยู่ที่วัดมณีวนาราม เพื่อศึกษาปริยัติธรรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานกับท่านเจ้าคุณพระอริยวงศาจารย์ และเมื่อท่านเจ้าคุณพระอริยวงศาจารย์ (ส่วย) ย้ายมาสร้างวัดทุ่งศรีเมือง ญาครุช่างจึงได้ย้ายติดตามมาด้วย และมีบทบาทในงานก่อสร้างศิลปกรรมสำคัญในวัดทุ่งศรีเมืองดังกล่าว¹⁵

ส่วนพระพุทธรูปสำคัญประจำวัดทุ่งศรีเมือง อันได้แก่ พระเจ้าศรีเมือง ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วิหารศรีเมืองในวัดทุ่งศรีเมืองนั้น เดิมทีเคยเป็นพระประธานที่วัดเหนือท่า (ปัจจุบันวัดนี้ถูกรื้อถอนกลายเป็นที่ตั้งของสาธารณสุข จังหวัดอุบลราชธานี) ท่านพระครูวิโรจน์รัตโนบล ได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่

¹⁵ พระมหาชัยวัฒน์ วัฒนคุณ. "ประวัติวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี" ประวัติเมืองอุบลราชธานีและประวัติวัดทุ่งศรีเมือง. กรุงเทพฯ : กุศลธรรมการพิมพ์, 2514. น. 27-28

ศาลาการเปรียญ วัดทุ่งศรีเมือง และเนื่องจากพระเจ้าศรีเมือง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ และได้รับการ
 กระทบกระเทือนในการเคลื่อนย้ายจากวัดเหนือเก่ามายังวัดทุ่งศรีเมืองด้วยล้อเลื่อนที่สร้างขึ้นพิเศษ
 ขนาดใหญ่ทำให้อยู่ในสภาพชำรุดและแตกกระเทาะหลายแห่ง เมื่อถูกนำมายังวัดทุ่งศรีเมือง ท่านพระครู
 วิโรจน์วัดโบลจึงได้ซ่อมแซมพระพุทธรูปองค์นี้ โดยส่วนที่เป็นพระพักตร์ได้จำลองแบบจากพระเหลา วัด
 พระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ) ซึ่งเป็นพระประธานที่สวยงาม
 และเก่าแก่ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉะนั้นทั้งพระเจ้าศรีเมืองและพระเหลา วัดพระเหลาเทพนิมิตร
 จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก¹⁶

(4) สมัยเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ (เจ้าหน่อคำ) เจ้าเมืองลำดับที่สี่ (พ.ศ. 2411-2426)

สมัยเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์เป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานี เจ้าเมืองตลอดทั้งอาณาจักรมการ
 เมืองอุบลราชธานี ได้สร้างวัดในตัวเมืองอุบลราชธานี หลายวัดได้แก่ วัดไชยมงคล วัดสว่างอารมณ์ วัด
 ทองนพคุณ วัดแจ้ง วัดพลแพน วัดบูรพาราม

วัดไชยมงคล เป็นวัดที่เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ (เจ้าหน่อคำ) เป็นผู้สร้างหลังจากได้มาขึ้น
 ครองเป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานี สถานที่ก่อตั้งวัดและชื่อวัดสืบเนื่องมาจากเมื่อแรกที่เจ้าพรหมเทวานุ
 เคราะห์ (เจ้าหน่อคำ) ซึ่งเป็นเชื้อสายของเจ้าอนุวงศ์ (เวียงจันทน์) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง
 อุบลราชธานี (ซึ่งทำให้เชื้อสายเจ้าเมืองอุบลราชธานี เดิมไม่พอใจและเกิดคดีความฟ้องร้องกันที่
 กรุงเทพฯ หลายปี) เมื่อเดินทางมาถึงเมืองอุบลราชธานีได้ตั้งทัพพักอยู่ที่ตันโพธิ์ (บริเวณที่เป็นที่ตั้งของ
 วัดในปัจจุบัน) ก่อนที่จะเข้าไปในเมืองอุบลและเมื่อได้ครองเมืองแล้วจึงได้สร้างวัดตรงที่ตันโพธิ์ที่มาตั้ง
 ทัพอาศัย แต่แรกและให้นามวัดว่า วัดไชยมงคล และได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำริดศิลปะล้านช้างปางเปิด
 โลก 1 องค์ กับพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยอีก 2 องค์ มาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้สืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน

วัดสว่างอารมณ์ วัดนี้เจ้าราชบุตรคำ เมืองอุบลราชธานีได้พาชาวบ้านประชาชนโดยสร้างวัด
 สว่างอารมณ์ขึ้นที่ขอบสุดของดงอู้งางทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและเมื่อได้ย้ายหมู่บ้านมาตั้งที่บริเวณนี้
 จึงเรียกชื่อ หมู่บ้านตามวัดชื่อ สว่าง คือ หมู่บ้านสว่าง มาจนกระทั่งปัจจุบัน

¹⁶ พระมหากมลรัตน์ นนทศิริ. "ปูชนียวัตถุ ทัศนียสถานและสิ่งที่สำคัญในจังหวัดอุบลราชธานี" ประวัติเมือง
 อุบลราชธานีและประวัติวัดทุ่งศรีเมือง. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2514. น.96-97

วัดทองนพคุณ วัดนี้เป็นอีกวัดหนึ่งที่สร้างโดยเจ้าราชบุตรคำ ได้สร้างวัดทองนพคุณขึ้นในที่ดินของท่านเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่มารดาของท่านคือ ย่าแม่ทองภรรยาของเจ้าราชบุตรผู้ย เมื่อสร้างวัดเสร็จจึงตั้งนามวัดตามนามมารดาของท่านคือ ชื่อ วัดทองนพคุณ

วัดแจ้ง เป็นอีกวัดหนึ่งที่เจ้าราชบุตรคำเป็นผู้สร้าง กล่าวคือ หลังจากสร้างวัดทองนพคุณสนองพระคุณมารดาแล้วมีความชื่นชมยินดีมาก จึงได้สร้างวัดอีกวัดหนึ่งที่สวนอีกแปลงหนึ่งของท่าน และอยู่ทางทิศเหนือของเมืองอุบลราชธานี เหตุที่ตั้งชื่อว่า วัดแจ้ง ก็เพราะเมื่อท่านออกเดินทางจากบ้านในตอนเช้ามีดไปทางเหนือเมื่อมาถึงที่นี่ (ที่ตั้งวัดแจ้ง) ก็จะสว่างพอดี ซึ่งภาษาอีสานเรียกว่า แจ้งพอดี จึงขนานนามชื่อที่สร้างขึ้นว่า วัดแจ้ง

วัดพลแพน วัดนี้พระพิทักษ์ชุมพลบัวรินและกวนเมืองแพน เมืองอุบลราชธานีได้พร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นในทุ่งนาของท่านทั้งสอง และให้ชื่อว่าวัดพลแพน ตามนามของท่านคือ พิทักษ์ชุมพล และกวนเมืองแพน มารวมกันเป็นชื่อวัดพลแพน¹⁷

กล่าวได้ว่า ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เจ้าเมืองท่านแรก จนกระทั่งเจ้าเมืองท่านที่ดี เป็นช่วงที่มีอารสร้างวัดวาอารามขึ้นจำนวนมากในตัวเมืองอุบลราชธานีซึ่งสิ่งก่อสร้างสำคัญในวัดเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นพระอุโบสถ (สิม) วิหาร หอไตร ตลอดจนพระพุทธรูปสำคัญ ที่มีความงดงามและเอกลักษณ์ของศิลปกรรมอีสานได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่ถือเป็นมรดกของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นอกจากสมัยเจ้าเมืองอุบลราชธานีลำดับที่หนึ่งถึงเจ้าเมืองลำดับที่สี่แล้ว ในสมัยหลังก็ยังมีกรก่อสร้างวัดสำคัญในเมืองไม่ว่าจะเป็นวัดบูรพาราม วัดสารพัดนึก วัดปฐมวนาราม วัดหนองบัว

วัดบูรพาราม เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองอุบลราชธานี ตามประวัติความเป็นมา ญาท่านสีทาจากวัดศรีทอง มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่ป่าทิศตะวันออกของเมืองเป็นประจำ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ข้าหลวงต่างพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งเสด็จมาสำเร็จราชการต่างพระเนตรพระกรรณที่เมืองอุบลราชธานี ทรงมีศรัทธาในญาท่านสีทาอย่างมาก จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานบ้านเมืองไปถากถางป่าสร้างเป็นวัดให้นามว่า วัดบูรพาราม เป็นสำนักของญาท่านสีทาดังแต่นั้นมา นอกจากญาท่านสีทาจะเป็นพระเถระสำคัญของวัดบูรพาแล้ว พระเถระสำคัญของวัดนี้ ก็คือ พระอาจารย์เสาร์กนตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งถือ

¹⁷ บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. น. 138-139

ว่าเป็นพระอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและต่อมาขยายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

สิ่งก่อสร้างที่สวยงามและสำคัญของวัดบูรพาในอดีต ได้แก่ ศาลาการเปรียญที่สร้างด้วยไม้ ทั้งหลัง พระอุโบสถ์ พระประธานในอุโบสถ หอไตร อย่างไรก็ตามศิลปกรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้แทบจะไม่หลงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน พระอุโบสถ์ถูกทิ้งไว้ในลักษณะของซากสิ่งก่อสร้างที่ใช้งานได้ ขณะที่หอไตรก็อยู่ในสภาพเดียวกัน

วัดสารพัตติก วัดนี้สร้างขึ้นในสวนของหม่อมเจียงคำ ชุมพล ณ อยุธยา ชายาในกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ข้าหลวงต่างพระองค์ วัดสารพัตติกสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระม้าว ซึ่งเป็นพี่ชายของหม่อมเจียงคำ

วัดปฐมวัน ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า วัดปฐมมาลัย ผู้สร้างคือ พระปฐมเทพธานี (เปี่ยม) พร้อมด้วยญาติพี่น้อง สร้างขึ้นในที่ดินของพระปฐมเทพธานี (กรรมการเมืองผู้ใหญ่ท่านหนึ่งของเมืองอุบลราชธานี) ในปัจจุบันวัดนี้ได้ปฏิสังขรณ์ใหม่หรือศาลาการเปรียญแล้วสร้างเป็นโบสถ์ สร้างพระประธานใหม่ตามแบบภาคกลาง

วัดหนองบัวหรือวัดพระธาตุหนองบัว วัดนี้ผู้นำในการสร้างคือ นายฟอง สิทธิธรรม ซึ่งเป็นชาวอุบลราชธานี อดีตนักการเมืองระดับประเทศและรัฐมนตรีกระทรวงเกษตร มีศรัทธาสร้างวัดในที่นาของท่านให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานของท่านพระอาจารย์ดี พระอาจารย์สิงห์ ชันทยาคม (เจ้าคุณพระเทพญาณวิสิทธิ์) และได้สร้างพระเจดีย์แบบพุทธคยาไว้องค์หนึ่งที่ดูเด่นเป็นสง่า¹⁸

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น กล่าวได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวที่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของเมืองอุบลราชธานี มีกำเนิดและพัฒนาการที่ยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ครอบคลุมกระทั่งในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ (1) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน (2) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาและ (3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดในส่วนต่อไป

¹⁸ บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. น. 140-141

บทที่ 3

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน

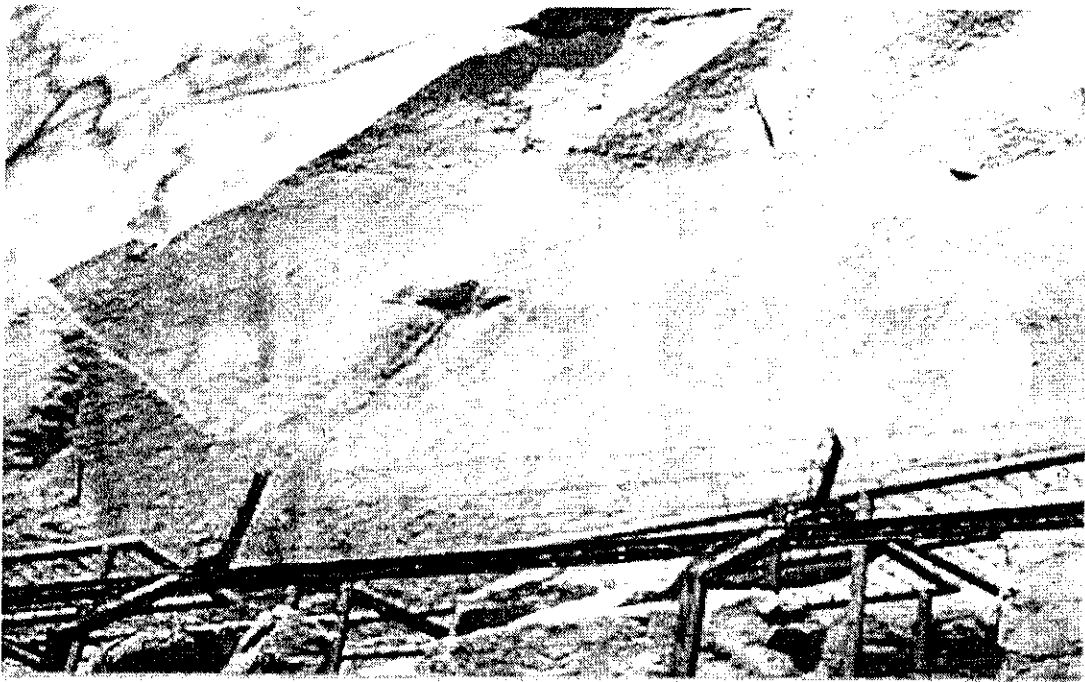
แหล่งโบราณคดีและโบราณสถานในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถาปัตยกรรมที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ปราสาทบ้านเบ็ญจ อำเภอทุ่งศรีอุดม หอไตรหนองขุหลุ อำเภอตระการพืชผล โบราณสถานธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ตำบลสีทวน อำเภอโขงเจียมในจังหวัดอุบลราชธานีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี

(1) แหล่งภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของแหล่งโบราณคดี

ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม เป็นภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ประเภทงูสี ซึ่งนักโบราณคดีลงความเห็นว่าน่าจะมีอายุระหว่าง 3,000 – 4,000 ปี มีหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีมนุษย์อาศัยอยู่เป็นเวลายาวนานมาแล้วในอดีต และสะท้อนให้เห็นว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเป็นลุ่มน้ำที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม มีภาพจำนวนมากกว่า 200 ภาพ กระจายเรียงรายอยู่ตามผาหมอนและผาแต้ม มีกลุ่มภาพที่มีขนาดใหญ่และมีจำนวนภาพมากกว่าทุกแห่งที่พบในประเทศไทย กลุ่มของภาพที่น่าสนใจได้แก่ กลุ่มภาพมือ กลุ่มภาพคนทำนา กลุ่มภาพเรขาคณิต กลุ่มภาพปลาและเครื่องมือจับปลา เนื้อหาของภาพที่ปรากฏแสดงให้เห็นวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำโขงสมัยโบราณ

ในอดีตชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง เชื่อว่า ผาแต้ม เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ ต้องห้ามเป็นแหล่งอาศัยของภูตผีปีศาจ เป็น "ภูผาแห่งความตาย" จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2524 คณะอาจารย์และนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้ามาสำรวจภาพเขียนสี และต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน หนึ่งการที่ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้มเป็นภาพเขียนก่อน

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม

ประวัติศาสตร์ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก¹ จึงทำให้ผู้คนจำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เดินทางเข้ามาเที่ยวชม

ประกอบกับสภาพแวดล้อมโดยรอบของภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้มที่ตั้งอยู่บน หน้าผาสูง หันหน้าไปทางทิศตะวันออกไปยังแม่น้ำโขง เมื่อมองไปด้านหน้าเห็นวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม ทุ่ง นาด้านล่างตลอดจนอยู่ในอุทยานแห่งชาติผาแต้มที่แวดล้อมไปด้วยป่าไม้และลานหินที่สวยงาม เหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม มีความสำคัญในแง่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม มีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก (1) การเดินทางไปยังผาแต้มมีความสะดวกและปลอดภัย (2) การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวมีความพร้อม

¹ ธวัช ปุณโณทก. เที่ยวอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์, 2532. น.265

1. การเดินทางไปยังแหล่งภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวได้ว่ามีความสะดวกและปลอดภัย การเดินทางตั้งแต่เมืองจังหวัดอุบลราชธานีไปจนถึงอุทยานแห่งชาติผาแต้มและภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม มีความสะดวก ถนนเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ชั้นดีและมาตรฐาน สามารถเดินทางได้โดยรถยนต์ส่วนตัว รถประจำทางที่มีขนาดเล็กและรถบัสปรับอากาศขนาดใหญ่ จากตัวเมืองอุบลราชธานี ไปยังผาแต้มใช้เส้นทางอำเภอวารินชำราบ ไปยังอำเภอพิบูลมังสาหาร ตามถนนสถิติวิमानกาล" วาริน - พิบูล (หมายเลข 217) ถึงตัวอำเภอพิบูลมังสาหาร แยกไปใช้ถนนหมายเลข 2222 - เมื่อถึงอำเภอโขงเจียม แยกเข้าถนนหมายเลข 2112 โขงเจียม - เขมราฐ ถึงหลักกิโลเมตรที่ 5 พบสามแยกที่ 1 มีป้ายบอกทางไปผาแต้ม เดินทางเข้าไปอีก 4 กิโลเมตร ก็จะถึงลานผาแต้ม ซึ่งมีภาพเขียนอยู่ด้านล่าง

2. การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ที่แหล่งภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม มีการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่จำเป็นครบ กล่าวคือ มีสำนักงานให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการชมอุทยานแห่งชาติผาแต้ม และภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม การให้บริการเรื่องห้องน้ำ นอกจากนี้ บริเวณใกล้เคียงยังมีที่จอดรถ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึกของชาวบ้านไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว

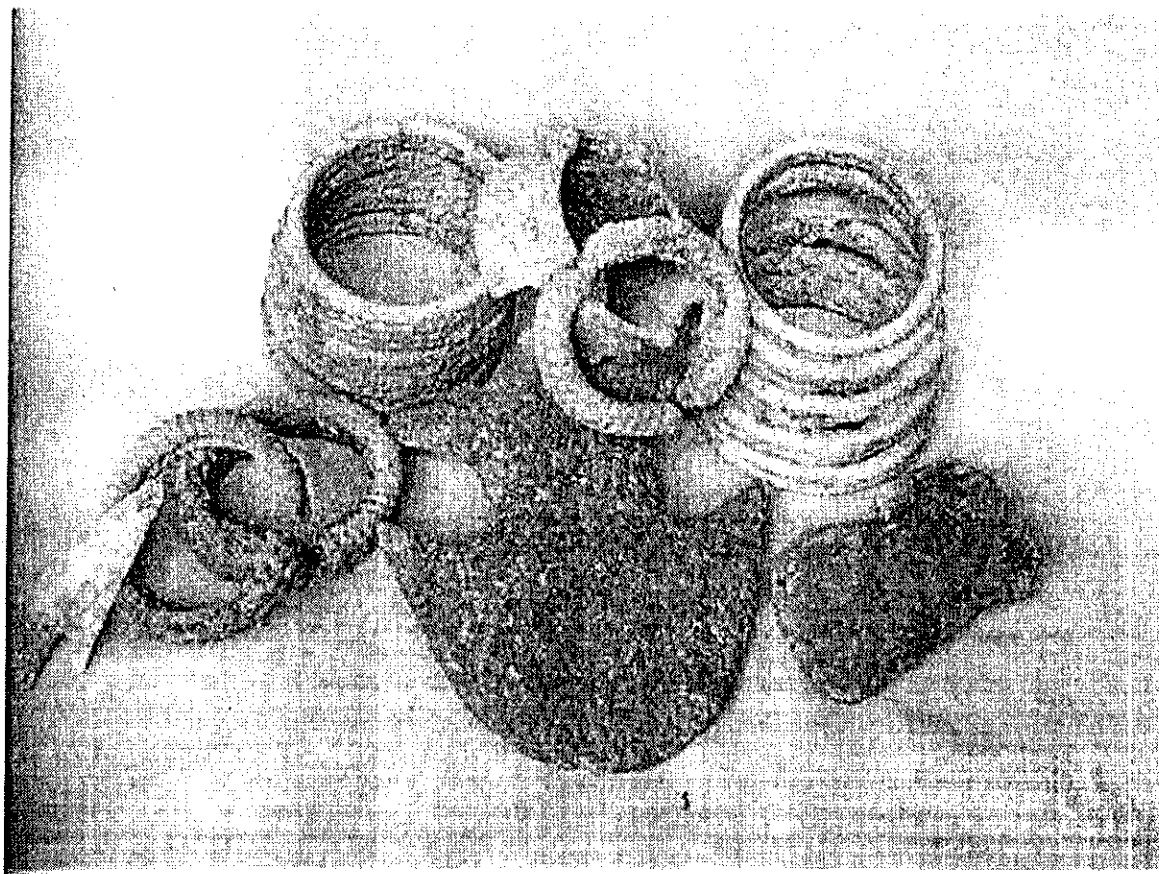
ซึ่งด้วยปัจจัยในเรื่องการจัดการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้มดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะทำให้ผู้เดินทางไปได้รับความสะดวกและปลอดภัย ไม่เกิดความยากลำบากหรืออุปสรรคในการไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเลย

(2) แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของแหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ตั้งอยู่ในพื้นที่ไม่ไกลจากตัวเมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ริมถนนสายอุบล - ตระการพืชผล ในบริเวณวัดบ้านก้านเหลือง ตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง จากการศึกษาของนักโบราณคดี หลักฐานต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นร่องรอยของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และเป็นทั้งสถานที่ที่มีประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง โดยใช้ใ้โองหรือตุ่มดินขนาดใหญ่ บรรจุกระดูก กระดูกผู้ตายและบรรดาข้าวของเครื่องใช้เครื่องประดับที่อุทิศให้ผู้ตาย แล้วฝังไว้เป็นหมูเป็นกลุ่ม

เครื่องใช้สำริดจากแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง

จากการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลืองพบว่า คนโบราณที่บ้านก้านเหลืองเป็นชาวนา รู้จักทำภาชนะดินเผา รู้จักทำเกลือ (สินเธาว์) รู้จักถลุงเหล็กและการหล่อสำริดแบบง่าย ๆ ประการสำคัญก็คือผู้คนในชุมชนดังกล่าวในระยยะเวลานั้น ค่อนข้างที่จะมีฐานะร่ำรวย จะเห็นได้จากเครื่องประดับสำริด เครื่องมือโลหะและเครื่องประกอบการฝังศพที่พบมากมาย เครื่องประดับและเครื่องมือสำริดจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ การค้าขาย การแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง

แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลืองนับว่ามีคุณค่าทางด้านวิชาการอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และมานุษยวิทยา ทั้งนี้เพราะเป็นแหล่งโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายที่สำคัญที่สุดเท่าที่ค้นพบในลุ่มแม่น้ำมูล ที่มีอายุอยู่ระหว่าง 1,500 - 1,800 ปีที่ผ่านมา ซึ่ง

ร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง แหล่งโบราณคดีบ้านนาดี บ้านถาวรปราสาทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง แม้ว่าจะได้รับความสนใจจากกรมศิลปากรในการจัดการขุดแต่งและจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง แต่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่ามีนักท่องเที่ยวและผู้เข้าชมให้ความสนใจน้อยมาก ทั้งนี้ น่าจะสืบเนื่องมาจาก ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ตลอดจนความสนใจของนักท่องเที่ยวด้านโบราณคดีมีน้อย จึงทำให้การลงทุนในเชิงธุรกิจในแหล่งโบราณคดี บ้านก้านเหลือง จึงไม่เกิดขึ้น และไม่มีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม จะมีบ้างที่อยู่ในรูปการจัดทัศนศึกษาของโรงเรียน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นที่นำนักเรียน นักศึกษาเข้าไปเข้าชมเท่านั้น

(3) ปราสาทบ้านเบญจ อำเภอร่องคำศรีอุดม

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของโบราณสถาน

ปราสาทบ้านเบญจ ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของถนนสายเดชอุดม - น้ำยืน ตั้งอยู่ในท้องที่ บ้านเบญจ หมู่ 4 ตำบลหนองอ้อม อำเภอร่องคำศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี ปราสาทบ้านเบญจ เป็นเทวสถานขอมในลัทธิไศวนิกาย ศิลปะแบบปาปวน อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 16 สมัยเดียวกับปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ในจังหวัดศรีสะเกษ

ลักษณะของปราสาทบ้านเบญจเป็นปราสาทอิฐ 3 หลัง ตั้งอยู่บนฐานก่อด้วยศิลาแลงด้วยกัน ปรากฏประธานองค์ใหญ่ ตั้งอยู่ตรงกลาง ขนาบด้วยปราสาทค์ขนาดเล็กกว่า 2 องค์ ปราสาทค์แต่ละองค์ก่อด้วยอิฐไม่สอปูน ด้านหน้าขององค์ปราสาทค์เป็นซุ้มประตู เสาและทับหลังทำด้วยหินทราย ส่วนผนังอีก 3 ด้าน จะแกะสลักอิฐเป็นซุ้มประตูหลอก ด้านหน้าของปราสาทค์ 3 หลัง เป็นโคปุระรูปจตุรมุขก่อด้วยศิลาแลง ในแนวกำแพงศิลาที่สร้างล้อมรอบเทวสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยม ด้านหน้าของโคปุระออกมามีฐานของอาคารก่อด้วยศิลาแลงและรูปกากบาท³

² กรมศิลปากร. โบราณคดีเขื่อนปากมูล. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2535. น. 46

³ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี. เอกสารทางวิชาการโครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. เอกสารโรเนียวเข้าเล่ม, พ.ศ. 2534. น. 32-33

ปราสาทบ้านเบญจ อำเภอกุดชุมชุน

กล่าวได้ว่า ปราสาทบ้านเบญจ เป็น แหล่งโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่คนในท้องถิ่นและใกล้เคียงที่สนใจความรู้ทางวิชาการในสาขาดังกล่าว สามารถไปศึกษาได้ศึกษาได้ โดยไม่ต้องเดินทางไปชมปราสาทขอม ศิลปะแบบบาปวน ที่ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ หรือปราสาทสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ แต่สามารถมาชมได้ที่ปราสาทบ้านเบญจ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

การเดินทางไปยังแหล่งโบราณสถาน ปราสาทบ้านเบญจ สามารถเดินทางไปได้ทั้งการใช้รถประจำทางและรถยนต์ส่วนตัวจากตัวเมืองอุบลราชธานี ใช้เส้นทางอุบล - เดชอุดม และเมื่อผ่านตัวอำเภอกุดชุมชุน แยกจากถนนสายหลัก มาใช้เส้นทางหมายเลข 2214 เดชอุดม - กุดชุมชุน ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 3-4 แยกบ้านเบญจใช้ถนนสายรองประมาณ 1 กิโลเมตรถึงปราสาทบ้านเบญจ

แม้ว่าการเดินทางไปยังปราสาทบ้านเบญจจะสะดวก แต่นักท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวชมปราสาทบ้านเบญจก็ยังมีน้อยมาก จะมีบ้างก็เป็นนักเรียน นักศึกษาในท้องถิ่น ดังนั้นการลงทุนในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นที่พักนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร ห้องน้ำ และที่ขายของที่ระลึกจึงไม่มี ดังนั้นแม้ว่า

ปราสาทบ้านเบญจจะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม แต่ในปัจจุบันก็ยังมีนักท่องเที่ยวไปน้อยมาก แม้จะมีความพยายามในการประชาสัมพันธ์ก็ตาม

(4) หอไตรหนองขุหลุ อำเภอดงหลวง

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของโบราณสถาน

หอไตรหนองขุหลุ เป็นหอไตรศิลปะพื้นเมืองอีสานที่ตั้งอยู่กลางหนองขุหลุ ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมืองดงหลวง ห่างจากที่ว่าการอำเภอดงหลวงประมาณ 1 กิโลเมตร

หอไตรหนองขุหลุสร้างขึ้นหลังการสร้างหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง โดยสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2459 - 2461 โดยหลวงปู่สิงห์ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย ซึ่งเป็นวัดที่อยู่บริเวณติดกับตลาดอำเภอดงหลวง จุดมุ่งหมายในการสร้างหอไตรหลังนี้ก็เพื่อใช้เก็บใบลานทางพุทธศาสนา เพื่อมิให้ถูกทำลายจากปลวก แมลง และผู้คนที่จะมาลักขโมย จึงสร้างหอไตรไว้กลางหนองน้ำ

หอไตรหนองขุหลุ อำเภอดงหลวง

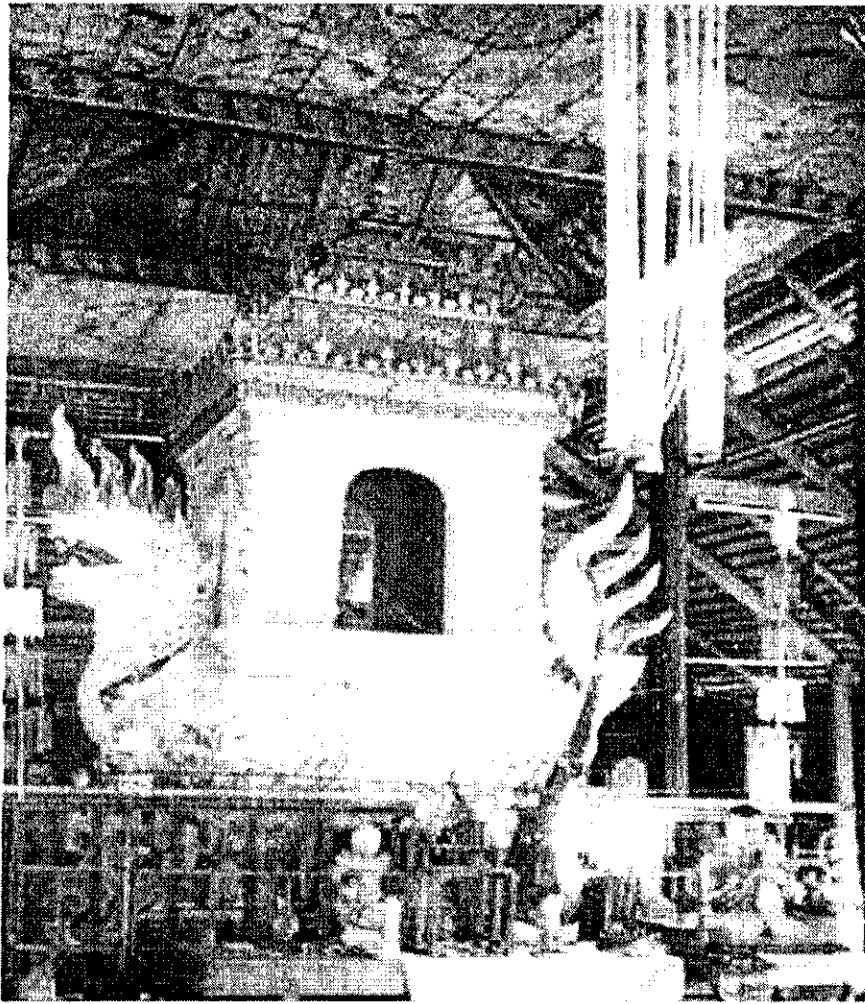
หอไตรหนองซุหลู นับว่ามีคุณค่าอย่างยิ่ง ทางสถาปัตยกรรมกล่าวคือ เป็นหอไตรศิลปะพื้นเมืองอีสานแท้ รูปทรงของหอไตรเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบนและกว้างตัวอาคารปิดทึบทั้ง 4 ด้านด้วยไม้กระดานในแนวตั้งมีเสาจำนวน 5 แถว แถวละ 5 ต้น รวม 25 ต้น ลักษณะอาคารเป็นแบบเรือนไม้เครื่องลับ ส่วนหลังคา หลังคาของหอไตรหนองซุหลูมี 2 ส่วน คือ ส่วนยอดที่เป็นจั่วสามเหลี่ยม ส่วนนี้ได้รับการตกแต่งให้สวยงาม หลังคาส่วนล่างจะต่อเนื่องกับส่วนยอด เป็นหลังคาที่ได้ทำหน้าทีโดยตรง หลังคาส่วนนี้จะแบนขยายกว้างออกครอบคลุมตัวอาคาร⁴

ความน่าสนใจอย่างยิ่งของหอไตรหนองซุหลู ก็คือ ความสามารถของช่างในการออกแบบให้เสาและหลังคา มีความกลมกลืนอย่างน่าอัศจรรย์และอีกลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งก็คือ การวางคันทวยที่ทอดเฉียงระหว่างพื้นหอไตรด้านนอกกับเพดาน แล้วทอดเป็นทิศทางของเส้นทะแยงลงสู่พื้นนี้ ทำให้มองดูสวยงามเห็นลีลาของรูปร่างอย่างดี ไม่ดูแข็งทื่อจนขาดคุณค่าความงาม ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าหอไตรหนองซุหลู มีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอีสานในสมัยโบราณ ซึ่งหอไตรศิลปะอีสานในปัจจุบันหลงเหลืออยู่น้อยมาก

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

แม้ว่า หอไตรหนองซุหลูจะมีคุณค่าอย่างยิ่งทางด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์การก่อสร้างที่ผู้นำที่เป็นพระ สร้างร่วมกับประชาชนศรัทธาในการก่อสร้าง แต่สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแห่งนี้ก็ยังคงถูกใช้ประโยชน์ในแง่การให้ความรู้แก่สาธารณชนอยู่น้อยมาก มีนักท่องเที่ยวไม่มากนักเดินทางมาชมหอไตรหนองซุหลู การประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่มีสำนักงานในจังหวัดอุบลราชธานี หน่วยงานประชาสัมพันธ์ของจังหวัดอุบลราชธานี หน่วยงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี (ซึ่งตั้งอยู่ในสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี) หรืออำเภอตระการพืชผล ที่พยายามทำการประชาสัมพันธ์ แต่ก็ชักจูงใจให้ผู้คนมาท่องเที่ยวได้ไม่มากนัก ส่วนอุปสรรคที่เกิดมาจากสิ่งอำนวยความสะดวกตกให้แก่นักท่องเที่ยวไม่มี เพราะอยู่ติดกับตัวเทศบาลตำบลตระการพืชผล ที่มีความพร้อมในเรื่องเหล่านี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นความสะดวกในการเดินทาง ร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น

⁴ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. อุบลราชธานี: ยุติธรรมออฟเซ็ท, 2531. น. 51-55

ธรรมมาสน์สิงห์วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ อำเภอเมืองใน

(5) ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาผนัง วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ อำเภอเมืองใน

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของโบราณสถาน

ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาผนัง ดังกล่าวตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน หมู่ 2 ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นธรรมมาสน์ที่พิเศษ แตกต่างไปจากธรรมมาสน์โดยทั่วไปกล่าวคือธรรมมาสน์ทำเป็นรูปตัวสิงห์และมีการประดับตกแต่งวิจิตรพิสดาร

ประวัติการก่อสร้าง ธรรมมาสน์สิงห์วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ สร้างโดยช่างชาวนวน ชื่อ "เวียง" ส่วนการตกแต่งภายนอก ภายในและรายละเอียดต่าง ๆ ของธรรมมาสน์ ท่านอุปัชฌายวงศ์

เจ้าอาวาสวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ขณะนั้นเป็นผู้ประดับ ธรรมมาสน์ดังกล่าวสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2468-2470

รูปลักษณะของธรรมมาสน์เป็นรูปสิงห์เทินบุษบกสิงห์ ก่อด้วยอิฐ คือปูนเขียวสีฝุ่น ตัวสิงห์ที่เป็นธรรมมาสน์ ภายในกลวงอยู่ในลักษณะทำยื่น ทันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานชั้นแรกของธรรมมาสน์ เป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ 1.80 x 2.80 เมตร บริเวณฐานล่างหน้ากระดานซึ่งรองรับขาสิงห์ มีการประดับด้วยประติมากรรมรูปต่าง ๆ โดยด้านหน้าของฐานหน้ากระดานเป็นประติมากรรมพุทธรูปปูนปั้น รูปสตรีทำอุ้มเด็ก รูปชายแก่พุงป่องยืนถือไม้เท้าและรูปช้าง ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้สันนิษฐานว่า คงแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติชาดก นอกจากนี้บริเวณฐานหน้ากระดานยังมีประติมากรรมอื่น ๆ อีก อาทิเช่น รูปบุคคล รูปเทวดา รูปสัตว์ ม้า งู จระเข้ เป็นต้น

ส่วนตัวธรรมมาสน์ซึ่งอยู่บนหลังสิงห์ ผนังทั้งสี่ด้านเจาะเป็นช่องโค้งบริเวณผนังประดับด้วยลวดลายปูนปั้นนูนต่ำเขียนสี

ทิศเหนือ โดยผนังธรรมมาสน์ ด้านซ้ายของตัวสิงห์ ประดับด้วยลายปูนปั้นเขียนสีเป็นรูปสัตว์ ท่ามกลางพันธุ์พฤกษา รูปเทวดาถือดอกไม้ รูปเสื่อคาบดอกไม้ และลายนกเกาะอยู่บนตัวมังกร

ทิศใต้ ด้านขวาตัวสิงห์ ประดับลวดลายปูนปั้น เขียนสีเป็นรูปนกท่ามกลางดอกไม้ ใบไม้และรูปทหารแต่งกายเต็มยศอยู่ในท่าพนมมือและทำความเคารพอย่างทหาร

ทิศตะวันออก ส่วนผนังหน้าของธรรมมาสน์ประดับด้วยลวดลายปูนปั้น นูนต่ำรูปดอกบัว รูปนก รูปมังกร และบุคคลชาวต่างชาติประกอบด้วยชาวจีนไว้ผมเปีย สวมเสื้อผ้าแบบจีน กำลังถือดอกไม้และรูปบุคคลแต่งกายสวมเสื้อนุ่งโสร่ง โปกศรีษะอย่างพม่า อยู่ในท่าพนมมือถือดอกไม้ นอกจากนี้ยังมีรูปชาย หญิง ชาวต่างชาติ ซึ่งคงจะเป็นชาวตะวันตก

ทิศตะวันตก ด้านหลังของตัวธรรมมาสน์ เป็นลวดลายปูนปั้นรูปนก เกาะอยู่บนกิ่งไม้ รูปบุคคลยืนอยู่บนตัวช้าง และรูปเทวดายืนเหยียบบนศรีษะม้า สำหรับผนังส่วนบนหลังของธรรมมาสน์ ช่องหน้าต่างมีบานฉลุไม้ ด้านนอกเขียนสีทองด้านในเขียนสีฝุ่น มุมทั้ง 4 มุม นอกของผนัง ทำเป็นเสากกลมมีการประดับปูนปั้น รูปมังกรพันเสา

ส่วนบนของธรรมมาสน์เป็นเครื่องไม้ โดยทำเป็นชั้น ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น มีการฉลุลายและแกะสลักลวดลายต่าง ๆ มีทั้งรูปสัตว์ในวรรณคดี เช่น หงส์ แกะรูปสลักเทวดา นก ดอกไม้ ใบไม้ รวม

ทั้งลวดลายที่ใช้ประกอบเป็นศิลปะลายไทยลวดลายเหล่านี้มีการตกแต่งด้วยการปิดทองและเขียนสีทองบนพื้นสีแดง บางส่วนประดับด้วยกระจกสี⁵

ส่วนบริเวณฝาเพดานศาลาการเปรียญ เหนือธรรมมาสน์สิงห์ มีภาพเขียนสีที่สวยงาม เป็นจิตรกรรมใช้เทคนิคสีฝุ่นเขียนบนพื้นไม้ประดับอยู่ฝาเพดานและคอสองของการเปรียบแบ่งออกเป็น 4 ห้องเขียนลวดลาย และเรื่องราวต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในยุคสมัยที่ธรรมมาสน์สิงห์และศาลาการเปรียญของวัดศรีนวลที่ถูกสร้างขึ้นกล่าวคือ

ห้อง 1 เขียนภาพดวงดารารายขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง มีขนาดพันอยู่โดยรอบส่วนพื้นที่ด้านข้างที่เหลือทั้งสองด้านเขียนเป็นรูปบุคคลอยู่ในท่าทางต้นวงล้อหรือวงกลมโดยมีรูปหัวมังกรพันลาย. พุทธาประกอบอยู่ด้วย

ห้อง 2 ลักษณะพื้นที่เขียนจิตรกรรม มีทั้งบนฝาเพดาน และเขียนบนฝ้าหลังคา สังกะสี บนฝาเพดานเขียนเป็นรูปราหู ลายดอกไม้ ใบไม้และรูปสัตว์ ส่วนฝ้าสังกะสีแบ่งเป็นช่องเล็ก ๆ เขียนเป็นรูปลายดวงดารามีภาพบุคคล ต้นไม้ หรือสัตว์ประกอบรูปเลือกกินคน รูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ม้า กระต่าย เต่า เป็นต้น

ห้อง 3 มีลายดวงดารารายขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยรูปเด็กมีปีกคล้ายกามเทพ เกี้ยวพันกันเป็นวงกลม บริเวณข้างของดวงดารา เขียนเป็นรูปพญานาค 2 ตัว พันรัดบุคคล ซึ่งตัวพญานาคพันออกมาเป็นลายดอกไม้ มีรูปเต่าและม้ามังกรอีกข้างมีรูปบุคคล นั่งอยู่บนพญานาค 2 ตัว โดยอยู่ในท่านั่งอุ้มเด็ก ถือถาดผลไม้ไว้บนศีรษะ

ห้อง 4 เขียนรูปดวงดารารายขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง มีรูปนางฟ้าหรือเทพธิดา กำลังพ้อนรำ ลักษณะหน้าตาตกเป็นสาวฉวน (เวียดนาม) นั่งอยู่บนหงส์ ซึ่งลักษณะของตัวหงส์ เป็นหงส์แบบจีน ส่วนด้านข้างลายดวงดารายเป็นรูปเทพและยักษ์อยู่ในลักษณะต่อสู้กัน

งานจิตรกรรมบนฝาเพดานศาลาการเปรียญ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์นี้ พบว่าสีที่นิยมเขียนเป็นหลัก คือ ฟ้าคราม สีเหลือง สีแดง สีเขียว สีขาว สีดำ ลักษณะการเขียนจัดว่ามีความสวยงาม

⁵ สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี กรมศิลปากร. รายงานอนุรักษ์ธรรมมาสน์สิงห์ และจิตรกรรมฝาเพดานวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน หมู่ 2 ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี เอกสารโรเนียว, น. 1-3

ตามลักษณะของช่างพื้นเมืองศิลปะแบบญวน⁶ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทั้งธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาเพดานดังกล่าวเป็นศิลปกรรมที่มีค่ายิ่งของจังหวัดอุบลราชธานีและประเทศไทย มีคุณค่าทางด้านศิลปะและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานสำคัญขงฝีมือช่างญวนที่พบไม่มากนักในประเทศไทย ที่ฝากผลงานทางศิลปะที่ทรงคุณค่าไว้ในพื้นแผ่นดินนี้

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถึงคุณค่าของธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาเพดาน ศาลาการเปรียญ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ คุณค่าของผลงานศิลปะดังกล่าวได้เป็นจุดดึงดูดสำคัญให้นักท่องเที่ยวและนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวของวัดนธรรมแห่งนี้ไม่ขาด แม้ว่าการเดินทางไปยังแหล่งโบราณสถานดังกล่าวจะซับซ้อน แม้กระทั่งการขาดปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ที่พัก นักท่องเที่ยว ร้านอาหารและอื่น ๆ ก็ตาม

การเดินทางไปยังแหล่งศิลปกรรม ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาเพดาน ศาลาการเปรียญ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ถ้าเริ่มต้นจากศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานีใช้เส้นทาง ถนนขยางกูร เมื่อถึงแยกสถาบันราชภัฏอุบลราชธานีให้แยกไปใช้ถนนแจ้งสนิท (หมายเลข 23) อุบลราชธานี-ยโสธร เมื่อถึงกิโลเมตรที่ 268 ใช้ถนนสายรองไปบ้านชีทวนอีก 5 กิโลเมตร ซึ่งการเดินทางดังกล่าวถนนเป็นทางลาดยางสามารถไปได้ทั้งรถยนต์ส่วนตัว และรถประจำทาง

(6) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของโบราณสถาน

อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานีตั้งอยู่ในตัวเมืองอุบลราชธานีทางทิศใต้ของทุ่งศรีเมือง คุณค่าของอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เกิดจาก 3 ประการ คือ 1.ประวัติความเป็นมาของการก่อสร้าง 2.คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและ 3.การจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอาคารที่เก่าแก่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2461 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เพื่อใช้เป็นศาลากลางจังหวัด ต่อมาเมื่อมีการสร้างศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานีหลังใหม่ จึงมีการมอบ

⁶ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี. รายงานอนุรักษ์ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาเพดาน วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์. น. 4-6

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี

ศาลากลางหลังนี้ให้กรมศิลปากรบูรณะเพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ในวันที่ 30 มิถุนายน 2532

คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม ลักษณะของอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว ยกพื้นเตี้ย ๆ หลังคาทรงปั้นหยา ตามหัวเสากระเบื้องมีไม้ฉลุลวดลายต่าง ๆ ประดับช่วยให้อาคารดูโปร่งเบา เป็นเสน่ห์ ของอาคารทางด้านหน้า ทางเข้าอาคารมีมุขยื่นออกมา ด้านบนของมุขทำเป็นหน้าบัน เป็นลักษณะศิลปกรรมแบบบาโรก ซึ่งเป็นอิทธิพลของตึกแบบอาณานิคมที่นิยมสร้างมาแต่ตั้งสมัยรัชกาลที่ 5 กลางหน้าบันมีชื่ออาคารศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนบนสุดมีครุฑขนาดใหญ่ อันเป็นสัญลักษณ์ของศาลากลางจังหวัดยุคนั้น

ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของอาคารหลังนี้ก็คือ มีผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมโดยแต่ละด้านสร้างเป็นอาคารโอบล้อมหันหน้าเข้าหากัน ปล่อยให้พื้นที่ตรงกลางเป็นลานโล่งสำหรับปลูกสวนหย่อม และให้อากาศและแสงสว่างส่องเข้าหาภายในอาคาร ทำให้ภายในอาคารโปร่งสบาย ด้านในอาคารแต่ละด้านมีระเบียงเป็นทางเดินเชื่อมถึงกันได้โดยรอบ แต่ละอาคารแบ่งเป็นห้อง อันเป็นลักษณะการใช้พื้นที่

ที่ของอาคารสำนักงานในช่วงรัชกาลที่ 6 คือ มีลักษณะแบบอาคารฮ่วยจุงไฉ่ของจีน ซึ่งปลูกอาคารล้อมรอบอาศัยอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่

ในส่วนนิทรรศการที่แสดงในอาคารนับเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม นิทรรศการที่จัดแสดงเป็นนิทรรศการถาวร แบ่งพื้นที่จัดแสดงเป็น 10 ห้อง เรียงลำดับดังนี้

ห้องที่ 1 จัดแสดงข้อมูลทั่วไปของจังหวัดอุบลราชธานี ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของจังหวัดโดยมีการแสดงแผนที่และแผนผังประกอบ ทำให้เห็นขอบเขตการเชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่น ๆ อย่างชัดเจน

ห้องที่ 2 ภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดแสดงการกำเนิดโลก แหล่งน้ำ แหล่งแร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องราวของไดโนเสาร์ ซากดึกดำบรรพ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่

ห้องที่ 3 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จัดแสดงโบราณวัตถุไว้ในตู้กระจก เช่น เครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องประดับหินสี กำไลและเครื่องใช้สำริด เครื่องปั้นดินเผาและภาชนะดินเผา ที่ผนังมีภาพเขียนสีซึ่งจำลองจากมาแต่

ห้องที่ 4 สมัยประวัติศาสตร์เริ่มแรกวัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมเจนละ ส่วนใหญ่จัดแสดงโบราณวัตถุที่มีอายุระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 12-16 มีพระพุทธรูปหินทราย ใบเสมาหินทราย และชิ้นส่วนหินทรายแกะสลักประดับอาคาร โบราณวัตถุชิ้นสำคัญที่จัดแสดงไว้ในห้องนี้ ที่ควรชมอย่างยิ่งคือ อรรณวนีริศวร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 ซึ่งค้นพบในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นประติมากรรมที่รวมเอารูปพระศิวะกับพระอูมาผู้เป็นชายาไว้เป็นองค์เดียวกัน

ห้องที่ 5 วัฒนธรรมขอม (เขมร) สมัยเมืองพระนคร จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยขอมระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18 โบราณวัตถุที่น่าสนใจอย่างยิ่งในห้องนี้ก็คือ ทับหลังหินทราย ที่เก่าแก่ถูกสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ศิลปะขอมแบบกำพองพระซึ่งหาชมได้ยาก ทับหลังชิ้นนี้ถูกตัดออกเป็นสามส่วน ส่วนตรงกลางหายไปมีลวดลายแกะสลักเป็นพวงมาลัยประดับ อ่อนช้อย

ห้องที่ 6 วัฒนธรรมไทย-ลาวระหว่างพุทธศตวรรษที่ 23 – 25 จัดแสดงพระพุทธรูปท้องถิ่นไทย-ลาว ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 23 – 25 ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มคนเชื้อสายลาวจากเวียงจันทน์เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการแสดงมีทั้งพระพุทธรูปที่ทำจากไม้ สำริด และพระพุทธรูปลงรักปิดทองบนแผ่นหิน

ห้องที่ 7 ผ้าเมืองอุบลราชธานี จัดแสดงผ้าทอลวดลายโบราณต่าง ๆ ที่งดงาม เช่น ลายหมากบก ลายเนื้อไม้ ลานเม็ดแตง ลายหมากจับ ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว เป็นต้น ซึ่งจังหวัดอุบลราชธานีมีชื่อเสียงด้านการทอผ้ามาตั้งแต่ในสมัยโบราณ トラบจนกระทั่งปัจจุบัน

ห้องที่ 8 ดนตรีพื้นเมือง จัดแสดงเครื่องดนตรี พื้นบ้านชาวอีสานและชาวอุบลราชธานี โดยส่วนใหญ่เครื่องดนตรีเป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมร่วมกับบ้านเมืองลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง เช่น พิณ โป่งกลาง แคน หมากกับแก็บ (กรับคู่) กลองเสียง พังฮาด (คล้ายฆ้อง) เป็นต้น

ห้องที่ 9 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและเครื่องใช้ในครัวเรือน จัดแสดงเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น เครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว เขียนหมาก ฝอบใส่ข้าวของต่าง ๆ ชั้น กระดิ่ง เครื่องจับสัตว์น้ำที่มีทั้งบอบ ไช คันเบ็ด เครื่องครัว จำพวกกระติบข้าว หวด เป็นต้น

ห้องที่ 10 การปกครองและงานประณีตศิลป์ในพุทธศาสนา จัดแสดงการปกครองเมืองอุบลราชธานี ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นการปกครองแบบอาญาสี่แบบล้านช้าง นอกจากนี้ยังจัดแสดง งานประณีตศิลป์ในพุทธศาสนา เช่น ธรรมาสณี หีบพระธรรม สัตตภัณฑ์ รางสรองน้ำ ที่สร้างในเมืองอุบลราชธานี และมีผู้บริจาคให้แก่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี⁷

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี นับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพราะโดยตัวของอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและการจัดแสดงเป็นศักยภาพที่ทรงคุณค่า ในส่วนของศักยภาพที่เกิดมาจากการจัดการท่องเที่ยวกล่าวได้ว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นจังหวัดอุบลราชธานี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัด ได้ให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว และผู้สนใจมาเยี่ยมชมอย่างดีและต่อเนื่อง ประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สถาน อยู่ในที่ตั้งที่ไปมาสะดวก มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ของทุ่งศรีเมืองโดยเทศบาลนครอุบลราชธานีให้มีความสวยงามและร่มรื่น เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี มีศักยภาพในการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

⁷ สำนักพิมพ์สารคดี "นายอรอรู้ นักเดินทาง" อุบลราชธานี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ : 2545. น.71-72

บทที่ 4

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา นับเป็นจุดเด่นที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพราะเป็นจังหวัดที่มีวัดในพระพุทธศาสนาที่สำคัญและมีชื่อเสียงจำนวนมาก วัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสำคัญทางศาสนาและมีโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ได้แก่ (1) วัดป่าใหญ่หรือวัดมหานาราม (2) วัดทุ่งศรีเมือง (3) วัดสุปฏิหาราม (4) วัดศรีอุบลรัตนาราม (5) วัดแจ้ง (6) วัดบูรพาราม (7) วัดหนองป่าพง (8) วัดป่านานาชาติ วัดในพุทธศาสนาที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วนแต่มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

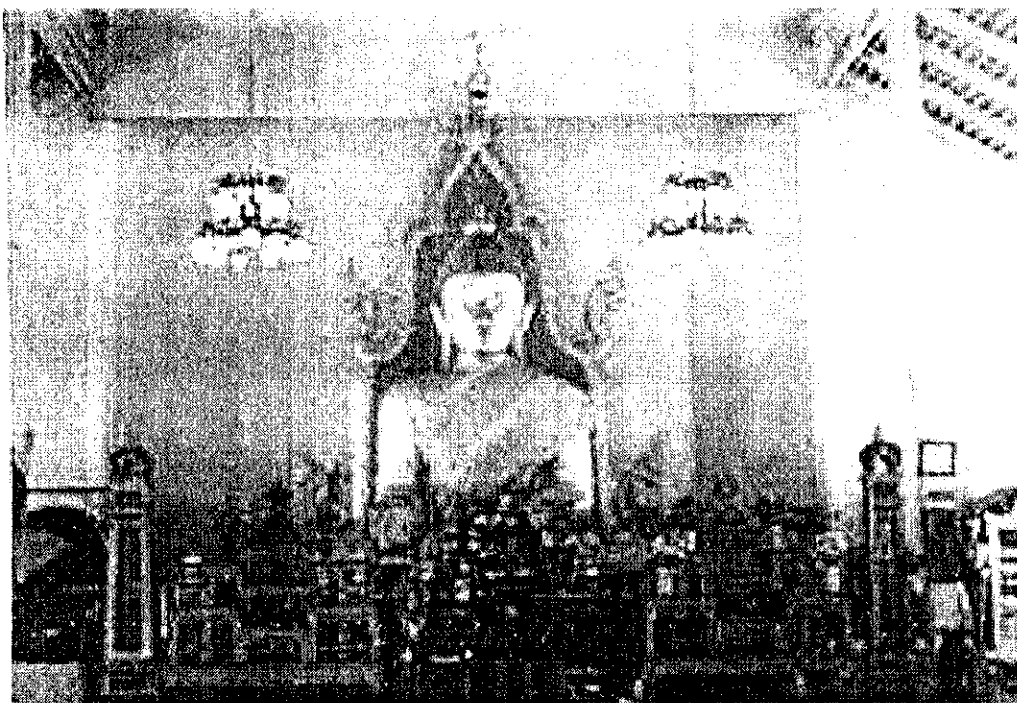
(1) วัดป่าใหญ่

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดป่าใหญ่ หรือวัดมหานาราม ตั้งอยู่ในตัวเมืองอุบลราชธานี วัดนี้สร้างในสมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองอุบลราชธานี องค์ที่ 2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วไป คือ พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง พระประธานในพระวิหารของวัด

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปงเป็นพระพุทธรูปก่อสร้างด้วยอิฐคือ ปูน ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 3 เมตร สูง 5 เมตร ตามประวัติจากหลักศิลาจารึกวัดป่าใหญ่ (วัดมหานาราม) กล่าวว่า พระมหาราชครูศรีสังฆกรรมวงศา เจ้าอาวาสวัดซึ่งขณะนั้นชื่อว่า วัดป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ พร้อมด้วยศิษยานุศิษย์ และอุบาสกอุบาสิกา ได้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นองค์หนึ่ง ด้วยความศรัทธาอันแรงกล้าจึงให้นามว่า "พระอินทร์แปง" สร้างเมื่อจุลศักราช 169 ตรงกับ พ.ศ. 2350 ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เวลา 3 โมง

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของเมืองอุบลราชธานีมีพุทธลักษณะคล้ายกับพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ ที่จังหวัดหนองคาย และพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อที่วัดปากแซง อำเภอเขมราฐ เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชาวอุบลราชธานีและใกล้เคียง ความเลื่อมใสและชื่อเสียงของ

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง วัดป่าใหญ่

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปงนับว่าเป็นสิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดอุบลราชธานีมากราบนมัสการ สักการะพระพุทธรูปองค์นี้อย่างมาก¹

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

ในกรณีของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปง วัดมหาวนารามหรือวัดป่าใหญ่โดยความเลื่อมใสที่มีต่อพระพุทธรูปองค์นี้ ชื่อเสียงในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และความสวยงามเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้ประชาชนศรัทธา มากกราบไหว้และทำบุญที่วัดมหาวนาราม ความเลื่อมใสในพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่อินทร์แปง เป็นเรื่องที่สั่งสมความเลื่อมใสศรัทธามาเป็นระยะเวลายาวนาน

สำหรับการจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวและประชาชนต่างถิ่น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของวัดและพระพุทธรูปเป็นสิ่งจำเป็น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางรถประจำที่ผ่านวัดป่าใหญ่ว่ามีรถประจำทางสายใดบ้างที่ผ่าน หรืออยู่ใกล้เคียงกับสถานที่ราชการที่สามารถสังเกตได้ง่าย เป็นสิ่งจำเป็น ส่วนการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร หรืออื่น ๆ แทบจะ

¹ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุบลราชธานี. มรดกไทยในวัด. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์, 2541. น. 14-

ไม่มีความจำเป็นเนื่องจากวัดป่าใหญ่อยู่ในตัวเมืองอุบลราชธานี มีความพร้อมในสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหล่านี้อยู่แล้ว

(2) วัดทุ่งศรีเมือง

ศักราชภาพที่เกิดความสำคัญของศาสนสถาน

วัดทุ่งศรีเมือง เป็นวัดสำคัญของเมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองอุบลราชธานี ทางด้านทิศตะวันออกของทุ่งศรีเมือง การก่อสร้างวัดสร้างขึ้นในราวพุทธศักราช 2389 โดยมีท่านเจ้าคุณพระอริยวงศาคตญาณ (สู้ย) เจ้าอาวาสองค์แรกเป็นผู้สร้าง ความสำคัญของวัดนี้ในอดีตเป็นศูนย์กลางการปกครองของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย กล่าวคือ วัดนี้จะเป็นวัดของเจ้าคณะเมือง เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานีและใช้วัดนี้เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือในวัดทุ่งศรีเมืองมีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญคือ พระเจ้าศรีเมือง หอพระพุทธรูปและหะไตรกลางน้ำ

พระเจ้าศรีเมือง เป็นพระพุทธรูปก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 2 เมตร สูง 2 เมตรเศษ ตามประวัติมีความเป็นมาพร้อมกับสร้างเมืองอุบลราชธานี

พระเจ้าศรีเมือง วัดทุ่งศรีเมือง

(พ.ศ. 2323) เดิมพระเจ้าศรีเมือง เป็นพระพุทธรูปประธานที่วัดเหนือท่า สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัย พระปฐมบรมราชสุริยวงศ์ (คำผง) เจ้าเมืองอุบลราชธานีองค์แรกพร้อมกับการสร้างวัดเหนือท่า เพื่อให้เป็นศาสนสถานบำเพ็ญกุศลของเจ้าเมืองและเหล่าข้าราชการบริพาร ต่อมาวัดท่าเหนือได้ถูกยุบเลิก

ปี พ.ศ. 2454 พระครูวิโรจน์รัตโนบล (ญ่าท่านดีโสด) เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมืองได้สร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นที่วัดทุ่งศรีเมือง จึงได้อัญเชิญพระประธานจากวัดเหนือท่าไปประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญหลังใหม่ พร้อมใจขนานนามว่า "พระเจ้าศรีเมือง"

พระเจ้าศรีเมืองนับเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่งของเมืองอุบลราชธานี เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในจังหวัด ปัจจุบันประดิษฐานในวิหารศรีเมืองหลังใหม่ที่สร้างสำเร็จในปี พ.ศ. 2525 เป็นมิ่งขวัญของเมืองอุบลราชธานี²

หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง

หอไตรกลางน้ำวัดทุ่งศรีเมือง นับเป็นโบราณสถานที่ทรงคุณค่าอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ตามประวัติการก่อสร้างหอไตรแห่งนี้ สร้างโดยท่านเจ้าคุณพระอธิวงศาจารย์ ญาณวิมลอุบลสังฆปาโมกข์ (สู้ย หลักคำ) เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานีในขณะนั้น ส่วนช่างที่ควบคุมการก่อสร้างได้แก่ ญาครุช่าง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวนครเวียงจันทน์ ส่วนอายุหอไตรนับจนถึงวันนี้ คาดว่ามีอายุกว่า 160 ปี

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหอไตรวัดทุ่งศรีเมืองนับว่างดงามมาก เป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้เนื้อแข็งอย่างดี ตัวอาคารตั้งอยู่กลางน้ำบริเวณใจกลางวัดทุ่งศรีเมือง ลักษณะของหอไตรเป็นอาคารใต้ถุนสูง มีความกว้าง 8.20 เมตร ยาว 9.85 เมตร ความสูงวัดจากพื้นน้ำถึงยอดหลังคาสูงประมาณ 10 เมตร หลังคามีลักษณะเป็นชั้น ๆ ชั้นกัน 6 ชั้น ลดหลั่นกันเป็นลำดับ วัสดุที่ใช้ทำหลังคาทำด้วยกระเบื้องดินเผารูปไข่สีน้ำตาล รูปทรงของตัวอาคารคล้ายทรงเจดีย์ ส่วนที่เป็นผนังแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกมีประตูอยู่ทางทิศตะวันออก 1 แห่ง เป็นประตูไม้แผ่นเดี่ยวแบบ 2 บาน หน้าต่างโดยรอบตัวอาคารมีทั้งสิ้น 14 บาน แต่ละบานทำด้วยไม้กระดานแผ่นเดี่ยวทั้งสิ้น

ภายในตัวเรือนชั้นใน ตรงใจกลางของตัวเรือนกั้นผนังเป็นห้องไว้เก็บหนังสือรูปร่างเหมือนตู้พระไตรปิฎก แต่มีความแปลกตรงที่สร้างเป็นตัวเรือนเชื่อมต่อกันเหมือนเป็นเรือนชั้นในอีก 1 หลัง ที่ผนังของตัวเรือนภายในมีภาพเขียนลายไทยไว้อย่างวิจิตรพิศดาร และลงรักปิดทองอย่างดี แต่สภาพปัจจุบัน

² สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุบลราชธานี. มรดกไทยในวัด. น.16-17

หอไตรกลางน้ำ วัดทุ่งศรีเมือง

นี้ลบลื่อนเสียหลายไปหลายแห่ง รอบ ๆ ตัวเรือนมีเสาสี่เหลี่ยมล้อมรอบ 6 ต้น มีประตู 1 บานและหน้าต่าง 4 บาน ทั้งบานประตู หน้าต่าง กรอบประตูและหน้าต่าง แกะลวดลายและลงรักปิดทองวิจิตรบรรจง

ส่วนประกอบอื่น ๆ ของอาคาร ได้แก่ หน้าบัน ลวดลายเป็นลายต้นไม้ทั้ง 2 ซ้าง ซ้อฟ้า 4 ตัว มีกระดิ่งห้อยอยู่ทุกตัว หางหงส์มี 24 ตัว ส่วน มีคันทวยทั้งสิ้น 19 ตัว ติดอยู่รอบตัวเรือน แกะเป็นรูปพญานาค 17 ตัว และแกะเป็นรูปเทพพนมอยู่หน้าประตูจำนวน 2 ตัว³

หอไตรวัดทุ่งศรีเมืองนับเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลป และสถาปัตยกรรมอย่างยิ่ง ซึ่งศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าดังกล่าวมีรูปแบบที่งดงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย ที่นักท่องเที่ยวจะต้องเดินทางมาชมได้ด้วยตัวเองที่จังหวัดอุบลราชธานี

³ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ยุติธรรมออฟเซ็ท, 2531. น.24-27

หอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมือง

หอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมือง

หอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมือง เป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งที่เก่าแก่และทรงคุณค่าของจังหวัดอุบลราชธานี ตามประวัติการก่อสร้าง สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยท่านเจ้าอธิการวงศาจารย์ญาณวิมลอุบลสังฆปาโมกข์ (สู้ย หลีกคำ) โดยมีญาติช่าง ซึ่งมาจากเวียงจันทน์เป็นช่างสำคัญในการก่อสร้างหอพระบาท

ลักษณะของหอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมืองเป็นสถาปัตยกรรมผสมระหว่างศาสนสถานอีสานพื้นเมืองกับเมืองหลวง คือ โครงสร้างช่วงล่าง เช่น ฐานเอวขัน บันได จระเข้ เฉลียงด้านหน้าคองเอก ลักษณะของสิมอีสาน แต่โครงสร้างช่วงบนหลังคาทรงจั่วมีชั้น 2 ชั้น รอยลายองมีช่อฟ้าใบระกา

นาคสะดุ้ง หางหงส์ คันทวยและซุ้มประตูหน้าต่างเป็นแบบเมืองหลวง ส่วนลวดลายหน้าบัน สหรัย รวยผึ้ง มีลักษณะเป็นแบบอีสานผสมเมืองหลวง⁴

หอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมือง นับว่าเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะที่สะท้อนให้เห็น อิทธิพลช่างพื้นเมืองอีสานที่ผสมผสานเข้ากับอิทธิพลศิลปะจากกรุงเทพฯ ด้วยคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ดังกล่าว หอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมืองจึงมิได้มีความดีเด่นทางด้านประวัติการก่อสร้างเท่านั้น หากแต่มีคุณค่าที่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมที่จะต้องมาเยี่ยมชมและค้นหาคุณค่าทาง วิชาการ

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

โบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัดทุ่งศรีเมืองอันได้แก่ พระเจ้าศรีเมือง หอไตรกลางน้ำ และ หอพระพุทธรูป นับว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี การลงทุนด้านการท่องเที่ยว ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญที่สุด คือ การอนุรักษ์ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นคงสภาพ มั่นคงแข็งแรงให้ยาวนานออกไป ไม่ให้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลาและปัจจัย อันเป็นสาเหตุที่เป็นความเสื่อมของโบราณสถานโบราณวัตถุ จนทำให้โบราณสถานนั้น ใช้งานได้

ในกรณีของหอไตร และหอพระพุทธรูป วัดทุ่งศรีเมือง หน่วยงานทางราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมศิลปากร ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นโบราณสถาน ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ตลอดจนการของบประมาณมาบูรณะหลายครั้ง จนอยู่ในสภาพดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งหอไตรกลางน้ำ แต่ที่น่าเป็นห่วงก็คือ หอพระพุทธรูป ซึ่งก่อสร้างด้วยปูนในปัจจุบันได้ชำรุดทรุดโทรมค่อนข้างมาก มีร่องรอยแตกร้าวที่ฐานหอพระพุทธรูปและฐานทรุด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการบูรณะอย่างเร่งด่วน

และที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการลงทุนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมที่วัดทุ่งศรีเมืองก็คือ การปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อม โดยรอบหอไตรกลางน้ำและหอพระพุทธรูป กล่าวคือ สภาพแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานที่สำคัญดังกล่าว ยังเสื่อมโทรมขาดความสวยงาม ทำให้บดบังคุณค่าของโบราณสถานดังกล่าว ความพยายามที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบหอไตรและหอพระพุทธรูปวัดทุ่งศรีเมือง แม้ว่าในอดีตหน่วยงานหลายหน่วยงานไม่ว่าจะเป็น

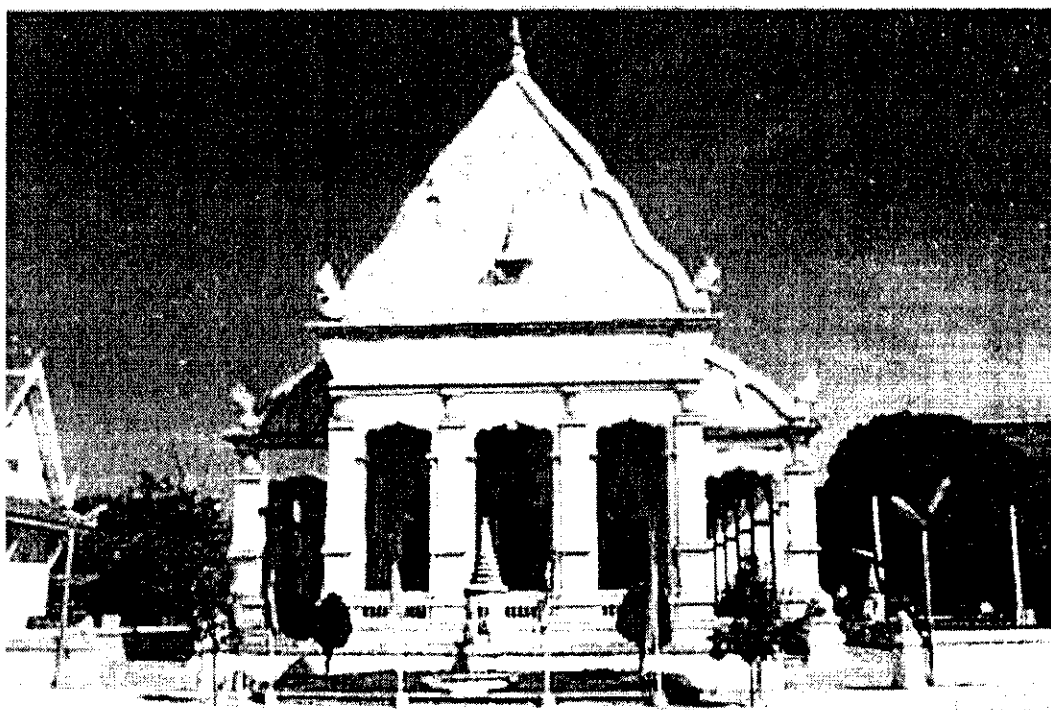
⁴ หน่วยงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: งบประมาณจังหวัดอุบลราชธานี, 2541. น.19

จังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง แต่สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์โดยรอบหอไตรกลางน้ำ และหอพระพุทธรบาทในปัจจุบันก็ยังคงเสื่อมโทรมเช่นเดิม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสนใจเข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน

(3) วัดสุปฏิหาราม

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดสุปฏิหารามเป็นวัดอีกวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองอุบลราชธานี ที่สะดวกในการเดินทางไปเยี่ยมชม สถานที่ตั้งของวัดอยู่ติดฝั่งแม่น้ำมูล ด้านทิศตะวันตกของสะพานเสรีประชาธิปไตย วัดสุปฏิหารามนับว่ามีความสำคัญด้วยสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ (1) มีความสำคัญด้วยประวัติของกาห่ก่อตั้งวัด และ (2) มีโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พระอุโบสถวัดสุปฏิหาราม

ความสำคัญที่เกิดจากประวัติการก่อตั้งวัด วัดสุปฏิหารามเป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สร้างขึ้นจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัช

กาลที่ 4 ที่จะให้วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางขยายธรรมยุติกนิกาย ซึ่งพระองค์เป็นศาสดาผู้ก่อตั้ง (ในขณะที่ยังทรงผนวช) ทำให้มีการส่งพระสงฆ์ในธรรมยุติกนิกาย อันได้แก่ ท่านพนธุโล (ดี) และ ท่านเทวธมมมี (ม้าว) ออกมาตั้งวัดธรรมยุติกนิกายในเมืองอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2393 และรัชกาลที่ 4 ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 10 ชั่ง เป็นค่าใช้จ่ายในการสร้างวัดสุปฏิญนาราม (ดังที่กล่าวโดยละเอียดแล้วในบทที่ 2)

วัดสุปฏิญนารามที่ถูกตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ในสมัยต่อมามีบทบาทอย่างยิ่งในการขยายธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัดธรรมยุติกนิกาย และสุปฏิญนารามได้กลายเป็นศูนย์การปกครองคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีพระเถระที่มีบทบาทอย่างยิ่ง 2 รูป คือ ท่านพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทิ์ จันทิ์) และสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสโส อ้วน)

ในส่วนการมีโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่สำคัญในวัดสุปฏิญนาราม คือ พระอุโบสถหลังปัจจุบัน พระอุโบสถของวัดสุปฏิญนารามหลังนี้สร้างในช่วงปี พ.ศ. 2463-2478 จึงแล้วเสร็จ⁵ เงินที่ใช้ในการก่อสร้างได้มาจากการบริจาคของประชาชน ที่พระเถระผู้ใหญ่วัดสุปฏิญนารามออกไปแสดงธรรมและรับบริจาคจากประชาชนทั่วภาคอีสาน ลักษณะที่ดีเด่นของพระอุโบสถวัดสุปฏิญนาราม ได้แก่ การเป็นอาคารที่ใหญ่โตและมั่นคงแข็งแรงที่สุดในยุคที่ก่อสร้าง ซึ่งในสมัยของการก่อสร้างมีข้อจำกัดมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนปูนและวัสดุที่จะมาใช้ในการก่อสร้าง การขาดแคลนนายช่างและช่างที่จะก่อสร้างอุโบสถหลังดังกล่าว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถวัดสุปฏิญนาราม พระอุโบสถเป็นอาคารขนาดใหญ่ ขนาด 20 เมตร ยาว 34 เมตร ความสูงวัดจากยอดช่อฟ้าหันทาคจนถึงพื้น 22 เมตร ส่วนหลังยื่นเป็นมุขมีเจดีย์ทั้งสองข้าง มีประตูโดยรอบแทนหน้าต่าง ๆ วัสดุที่ใช้ก่อสร้างคืออิฐ และปูนไม่ได้เสริมเหล็ก

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบผสมผสาน คือ ส่วนหลังคาถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยภาคกลาง ส่วนกลางอาคารเป็นแบบตะวันตก และส่วนฐานเลียนแบบขอมโบราณ ลวดลายในตอนที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยนั้นไม่ค่อยอ่อนช้อย กลมกลืนนัก ส่วนพญานาคที่หางหงส์เป็นอิทธิพลจีนและเวียดนาม ตอนกลางที่เป็นแบบตะวันตก เมื่อวิเคราะห์จากลักษณะของเสาที่ก่ออิฐคือปูน มี

⁵ เดิม วิชาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542 : น.538

ขนาดใหญ่มาก คล้ายเสาโรมัน เพียงแต่รูปแบบเป็นเหลี่ยมเท่านั้น ที่เชิงบันไดของพระอุโบสถทั้ง 4 ด้าน มีสิงโตหมอบยั้มอยู่มุมละ 1 ตัว ซึ่งแตกต่างไปจากอุโบสถอื่น ที่นิยมทำพญานาคเฝ้าบันได⁶

ดังที่ได้กล่าวมา วัดสุปฏิญาราม นับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญทั้งนี้เพราะมีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติการก่อตั้งวัด ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของธรรมยุติกนิกายที่เริ่มต้นที่วัดสุปฏิญาราม จังหวัดอุบลราชธานีแล้วขยายต่อไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนการที่วัดสุปฏิญารามเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากอุโบสถทั่วไปในประเทศไทย

ศักยภาพที่เกิดมาจากการจัดการท่องเที่ยว

ในกรณีของวัดสุปฏิญารามที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยทั่วไปในทางกายภาพและที่ตั้งเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวชมได้ง่ายเพราะตั้งอยู่ในตัวเมือง การลงทุนด้านการประชาสัมพันธ์ให้รู้จักตำแหน่งที่ตั้งจากหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งหน่วยงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่มีสาขาในจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้ทำการประชาสัมพันธ์ได้เกือบแล้วทั้งในรูปของแผ่นปลิว หนังสือแนะนำเที่ยว ตลอดจนป้ายแสดงคุณค่าของโบราณสถานในวัด อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าจะเพิ่มเติมได้แก่ การให้ความรู้ถึงความสำคัญของวัดสุปฏิญารามทางด้านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทที่เกี่ยวกับการขยายธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรให้ความสำคัญในประเด็นนี้ให้มากยิ่งขึ้น

(4) วัดศรีอุบลรัตนาราม

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดศรีอุบลรัตนารามเป็นวัดธรรมยุติกนิกายสำคัญอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของทุ่งศรีเมือง ในเขตตัวเมืองอุบลราชธานี วัดนี้ก่อตั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ชื่อเดิมชื่อ "วัดศรีทอง" ความน่าสนใจเกี่ยวกับวัดศรีอุบลรัตนารามที่มุ่งใจให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปให้เดินทางมาเยี่ยมวัดนี้ที่สำคัญคือ เป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วบุษราคัม ที่เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่และสำคัญ

⁶ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ยุติธรรมออฟเว็ท, 2531. น.62-64

พระแก้วบุษราคัม วัดศรีอุบลรัตนาราม

พระแก้วบุษราคัม เป็นพระพุทธรูปโบราณปางมารวิชัย อายุหลายร้อยปี สร้างด้วยแก้วสีน้ำผึ้งเหลืองอ่อน ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 3 นิ้ว สูง 4 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองอุบลราชธานี ซึ่งวัดศรีอุบลรัตนารามจะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสสักการะ อย่างใกล้ชิด ในประเพณีวันสงกรานต์เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำพระแก้วบุษราคัม ตามประวัติของพระแก้ว ตำนานเล่าว่า เดิมพระแก้วบุษราคัมเป็นสมบัติของเจ้าปางคำ ผู้สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลำภู) ต่อมาจึงตกทอดมายังเจ้าพระตา เจ้าพระวอ และเจ้าคำผง (พระปฐมบรมราชสุริยวงศ์) เมื่อสร้างวัดหลวงขึ้นได้ประดิษฐานไว้ที่หอพระแก้ว ต่อมาชาวบ้านเกรงว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองสมัยนั้นจะใช้อำนาจยึดเอาไปเป็นสมบัติส่วนตัวจึงนำไปซ่อนไว้ที่บ้านวังนางสูง เมื่อพระอุปฮาดโทสร้างวัดศรีทอง (ศรีอุบลรัตนาราม) ขึ้นจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่หอพระแก้วบุษราคัมในพระอุโบสถ วัดศรีอุบลรัตนาราม

ความสำคัญของพระแก้วบุษราคัม นอกจากจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในความคิดดีดีสิทธิ์ของพระแก้วแล้ว ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เจ้าเมืองและข้าราชการในหัวเมืองจะต้องเข้าในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระแก้วบุษราคัมก็จะถูกอัญเชิญเป็นพระพุทธรูปสำคัญของพระราชพิธีดังกล่าวที่จัดที่เมืองอุบลราชธานีด้วย

ศักยภาพที่เกิดจากการท่องเที่ยว

แม้ว่า พระแก้วบุษราคัมจะเป็นที่รู้จักของชาวบ้านประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี แต่ก็รู้จักในวงแคบ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น ยิ่งมีโอกาสที่สักการะนั้น้อยมาก เพราะทางวัดจะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สักการะบูชาอย่างใกล้ชิดเฉพาะในวันสงกรานต์เท่านั้น หลังจากนั้นก็จะนำไปเก็บรักษาไว้ในพระอุโบสถวัดศรีอุบลรัตนารามไว้อย่างมิดชิด เพื่อความปลอดภัยจากการสูญหาย

ข้อเสนอที่สำคัญก็คือ ทำอย่างไรก็จะมีวิธีการให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสสัมผัสการสักการะพระแก้วบุษราคัมมากกว่าที่เป็นอยู่ เป็นสิ่งที่ต้องหารูปแบบวิธีการ ที่เหมาะสมโดยไม่ลืมการให้ความสำคัญเรื่องการรักษาความปลอดภัย ไม่ให้องค์พระแก้วบุษราคัมสูญหายด้วย

(5) วัดแจ้ง

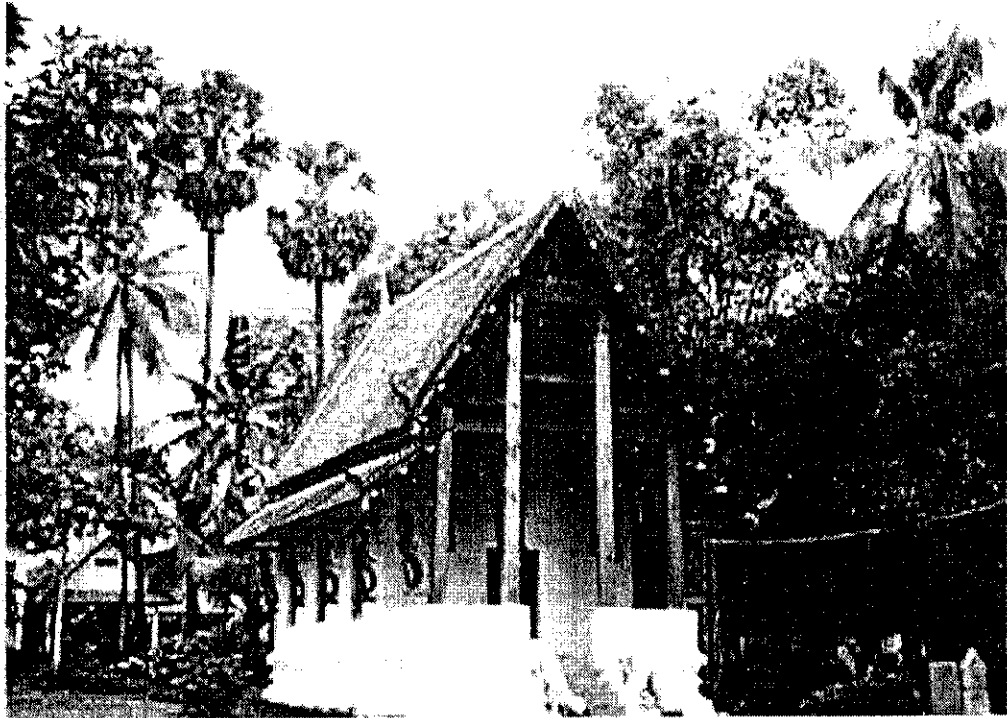
ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดแจ้ง เป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางตัวเมืองอุบลราชธานี มีความสะดวกสบาย สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปเยี่ยมชมวัดนี้ วัดแจ้งถูกสร้างขึ้นในสมัยที่เจ้าเมืองอุบลราชธานี องค์ที่ 4 เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ (เจ้าหน่อคำ) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความน่าสนใจของวัดแจ้งในแง่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ การมีพระอุโบสถที่งดงามและเก่าแก่

อุโบสถวัดแจ้ง หรือสิมวัดแจ้งสร้างประมาณปี พ.ศ. 2455 ผู้อำนวยภารกิจก่อสร้างคือ ญาท่านเพ็ง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของญาท่านหอ เจ้าอาวาสวัดหลวง ตำแหน่งหลักคำเมืองอุบลราชธานีในสมัยนั้น สิมวัดแจ้งนับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า กล่าวคือ เป็นสถาปัตยกรรมแบบอีสาน ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน โครงไม้มีกระจงสีประดับขนาดสิมกว้างประมาณ 6 เมตร ยาว 15 เมตร สูง 10 เมตร

การก่อสร้างสิมวัดแจ้งใช้อิฐก่อเป็นพื้นสูง แล้วจึงทำผนัง เสาและโครงหลังคาเป็นไม้ ส่วนหลังคาเป็นไม้แผ่นเล็กคล้ายกระเบื้อง ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 ได้เปลี่ยนหลังคาไม้ เป็นกระเบื้องดินชยจนถึงปัจจุบัน ส่วนตัวสิมประกอบด้วยเสาไม้กลมด้านหน้า 4 ต้น ด้านข้าง 5 ต้น มีคันทวยติดไว้ที่เสากับไม้ประทายข้างละ 5 ตัว ส่วนหน้าต่างมี 6 บาน เป็นแบบบานประกบกัน หลังคามีสองชั้น คันทวย หน้า บันช่อฟ้าใบระกา มีการแกะสลักลวดลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม⁷

⁷ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ยุทธธรรม ออฟเซ็ท, 2531. น.45

สิมวัดแจ้ง อำเภอเมืองอุบลราชธานี

สิมวัดแจ้ง นับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพราะสถาปัตยกรรมอีสานในรูปแบบของสิมที่สวยงาม อาคารมีรูปทรงสง่างามสีฉ่ำที่ให้ความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์และสงบ ส่วนลวดลายต่าง ๆ ได้ถูกแกะสลักอย่างประณีตการมีโครงสร้างและส่วนประกอบที่เป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมอีสานที่หลงเหลือและหาได้ยากยิ่งในปัจจุบัน ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้สิมวัดแจ้งมีคุณค่าที่จะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

สิมวัดแจ้งที่ได้กล่าวถึงข้างต้น แม้จะมีคุณค่าในตัวของสถาปัตยกรรม แต่ก็อาจทำให้ลดคุณค่าลง ด้วยมีสาเหตุที่สภาพแวดล้อมเป็นอุปสรรคและบั่นทอน ให้เสียคุณค่าและมูลค่าในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวที่เต็มศักยภาพให้กับสิมวัดแจ้งที่ได้อยู่แล้ว คือ การประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของโบราณสถาน ดังกล่าว

ส่วนอุปสรรคที่บั่นทอนคุณค่าของสิมวัดแจ้งก็คือ การจัดกิจกรรมตลาดชุมชนของวัด กล่าวคือ วัดได้เปิดโอกาสให้พ่อค้าขายสินค้าเร่จำนวนมาก มาเปิดตลาดนัดขายสินค้าในวัดได้ในทุกวันพุธ

ตลาดนัดดังกล่าวซึ่งมีผู้ขายสินค้าจำนวนมาก และมีประชาชนจำนวนมากไปซื้อสินค้า ร้านค้าของพ่อค้าได้บุกรุกและบดบังภูมิทัศน์ของสิมวัดแจ้ง และทำให้บริเวณดังกล่าวสกปรกไปด้วย เศษพลาสติก และสิ่งของที่เหลือใช้ สภาพปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่จะต้องหาทางจัดการแก้ไข เพื่อให้ทัศนียภาพในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของสิมวัดแจ้งให้กลับคืนมา ทางออกที่สำคัญก็คือ การย้ายตลาดนัดออกไปจากวัดแจ้ง หรือไม่ก็วิธีการประณีประนอมที่สุด ก็คือ กั้นเขตไม่ให้แผงขายสินค้าบุกรุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน และจะต้องรักษาความสะอาดให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

(6) วัดบูรพาราม

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดบูรพาราม เป็นวัดในตัวเมืองอุบลราชธานีที่อยู่ด้านทิศตะวันออกเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ความสำคัญของวัดบูรพาราม ที่ถือว่าเป็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นผลจากประวัติการก่อตั้งวัด และบทบาทของความดีงามของวัตรปฏิบัติของพระเถระสำคัญของวัดนี้ กล่าวคือ

พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

วัดบูรพารามผู้สร้างคือ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงต่างพระองค์ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ถูกส่งมาว่าราชการหัวเมืองภาคอีสาน ที่เมืองอุบลราชธานีในสมัยนั้นเป็นผู้สร้าง ตามประวัติวัดนี้เดิมเป็นป่า ญาท่านสีทา ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่จากวัดศรีทอง (ศรีอุบลรัตนาราม) ใช้เป็นที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงมีศรัทธาในตัวญาท่านสีทา จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานบ้านเมืองไปถากถาง สร้างขึ้นเป็นวัดให้นามว่า วัดบูรพาราม^๖

ส่วนบทบาทของพระเถระสำคัญของวัด ที่ทำให้วัดนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ก็คือ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล กับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระเถระทั้ง 2 รูปนี้ถือว่าเป็นพระเถระที่มีชื่อเสียงทางวิปัสสนากรรมฐาน ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพระเถระ 2 รูป กล่าวได้ว่าพระอาจารย์เสาร์ อยู่ในฐานะอาจารย์ของพระอาจารย์มั่น เป็นผู้วางพื้นฐานวิปัสสนากรรมฐานให้แก่พระอาจารย์มั่น แต่ในแง่ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ก้าวหน้าไปได้ดีกว่า จึงทำให้มีลูกศิษย์จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ แห่งวัดดอยแม่ปิง จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่ฝั้น อาจโร วัดโพธิสมภรณ์

^๖ บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : ศิริธรรม, 2539. น.140-141

จังหวัดสกลนคร หลวงปู่เทสก์ เทศรังสี วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย หลวงปู่ชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง อำเภอรวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี หรือแม้กระทั่งหลวงตามหาบัว วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ก็ตาม เหล่านี้ล้วนเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ในความเป็นจริงแล้วพระสายวิปัสสนาธุระสำคัญในประเทศไทย และในต่างประเทศล้วนเกี่ยวพันเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์มั่น

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

ในปัจจุบันวัดบูรพารามอยู่ในสภาพทรุดโทรม ร่องรอยของความเก่าแก่หลงเหลือแต่เพียงซากหอไตรโบราณ 2 หลัง ซ้ำซากอุโบสถหลังเก่า การรื้อฟื้นฐานะและความสำคัญของวัดวัดบูรพาราม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการบูรณะโบราณสถานเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก การฟื้นฟูวัดบูรพารามทางด้านกายภาพที่สามารถทำได้ ก็โดยการจำลองภาพอดีตจากความจำที่หลงเหลืออยู่ให้ฟื้นกลับมาให้ ซึ่งจะต้องลงทุนในการจำลองสิ่งของ รูปปั้นของพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่น ขึ้นมาใหม่

แต่ส่วนสำคัญที่สุดของการฟื้นวัดบูรพาราม ให้กลับมามีความสำคัญและให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมวัดบูรพารามก็คือ การฟื้นประวัติศาสตร์ของวัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของวิปัสสนาธุระของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศไทย โดยผ่านการรื้อฟื้นบทบาทในอดีตของพระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยผ่านหนังสือ เอกสาร สื่อ สิ่งพิมพ์ เพื่อให้ความรู้แก่คนทั่วไป

(7) วัดหนองป่าพง

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดหนองป่าพง เป็นวัดป่าที่ตั้งอยู่นอกตัวเมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ที่ตำบลโนนโพน อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ความสำคัญของวัดหนองป่าพงในปัจจุบันที่เป็นศักยภาพที่จะดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมวัดหนองป่าพง เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ ชื่อเสียงและวัตรปฏิบัติของหลวงปู่ชา สุภัทโท และสภาพของวัดที่เป็นป่าทึบและร่มรื่นเหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม ในแง่ชื่อเสียงและวัตรปฏิบัติของหลวงปู่ชา สุภัทโท อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงซึ่งปัจจุบันได้มรณภาพไปแล้วนั้น ถือได้ว่าเป็นตำนานที่สำคัญของวัดหนองป่าพง ที่ทำให้ผู้คนต้องการไปเยี่ยมชมและสักการะอัฐิของหลวงปู่ชามิได้ขาด ในส่วนประวัติของหลวงปู่ชา มีดังนี้คือ

หลวงปู่ชา สุภัทโท

หลวงปู่ชา เกิดเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2461 ที่บ้านจิกก่อ ตำบลธาตุ อำเภอดงเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่ออายุได้ 3 ปี หลวงปู่ชาได้บวชเป็นสามเณรซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นของชีวิต บรรพชิตตลอดไปจนถึงแก่มรณภาพ โดยบวชเณรอยู่ที่วัดบ้านก่อใน มีพระครูอินทสารคุณเป็นพระอุปัชฌาย์หลวงปู่ชา ตั้งแต่บวชจนกระทั่งมรณภาพนับเป็นตัวอย่างที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์ที่ได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาสนใจศึกษาหลักธรรมอย่างลึกซึ้งและนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในปี พ.ศ. 2490 ได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่จังหวัดสกลนคร (แต่มิได้เปลี่ยนนิกายเป็นธรรมยุติ) และได้ปฏิบัติธุดงค์วัตรอย่างเคร่งครัด

ในปี พ.ศ. 2497 หลวงปู่ชาได้ทำการบุกเบิกปรับปรุงวัดร้างและเป็นป่าช้ามาก่อนให้มาเป็นวัดหนองป่าพง ด้วยวัตรปฏิบัติที่ดีงามอย่างเคร่งครัดของหลวงปู่ทำให้มีพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา มาเป็นศิษย์ปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก นอกจากพุทธศาสนิกชนชาวไทยแล้ว ยังมีชาวพุทธต่างประเทศเป็นจำนวนมาก มาฝากตัวเป็นศิษย์ปฏิบัติธรรมและบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา นำพระธรรมและคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ไปตั้งสำนักสงฆ์สาขาในประเทศต่าง ๆ กว่าร้อยแห่ง⁹

⁹ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535. น.198

แม้ว่าหลวงปู่ชาจะมรณภาพไปแล้วตั้งแต่วันที่ 16 มกราคม 2535 แต่ด้วยบารมีของหลวงปู่ชา และสภาพของวัดหนองป่าพงที่ร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะสำหรับการนั่งวิปัสสนากรรมฐาน ปัจจุบันจึงกล่าวได้ชักนำให้พุทธศาสนิกชน และผู้สนใจมาเยี่ยมชม และปฏิบัติธรรมที่วัดหนองป่าพงในปัจจุบันมิได้ขาด

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

กรณีของวัดหนองป่าพง กล่าวได้ว่าเป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ความจำเป็นในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดนี้ กล่าวได้ว่าแทบจะไม่มี ความจำเป็น การสร้างสิ่งก่อสร้างหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในวัดไม่น่าจะทำได้ เพราะทางวัดคงไม่อนุญาตและจะมีผลเสียมากกว่าผลดี เพราะจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าดิบ เงียบสงบและร่มรื่นซึ่งเป็นพื้นที่วัดกว่า 186 ไร่

สิ่งจำเป็นในการจัดการท่องเที่ยวในกรณีนี้นักท่องเที่ยวจะเดินทางมายังวัดหนองป่าพง ก็คือการให้คำแนะนำเกี่ยวกับเส้นทางคมนาคมและการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของวัดหนองป่าพงและประวัติ วัตรปฏิบัติที่งดงามอย่างยิ่งของหลวงปู่ชา สุภัทโทให้แก่นักท่องเที่ยว ที่อาจจะอยู่ในรูปของเอกสารเผยแพร่หรือหนังสือ รวมทั้งการมีมัคคุเทศน์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางมาวัดและควรจะให้ข้อมูลเมื่อเข้าเขตวัดหนองป่าพง และเข้าไปในวัดอย่างสงบ

การเดินทางมายังวัดหนองป่าพง ตำบลโนนโพน อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จากศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ใช้เส้นทางอุบลฯ - วารินชำราบจากตัวอำเภอวารินชำราบใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 2178 วารินชำราบ-กันทรลักษณ์ถึงกิโลเมตรที่ 5-6 เลี้ยวขวาเข้าถนนสายรอง ประมาณ 2 กิโลเมตรจะถึงวัดหนองป่าพง

(8) วัดบ้านนาชาติ

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของศาสนสถาน

วัดบ้านนาชาติเป็นวัดป่าที่เป็นสาขาของวัดหนองป่าพง ตั้งอยู่ที่บ้านนุ่งหวาย ตำบลนุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี คุณค่าของวัดบ้านนาชาติที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเดินทางไปยังวัดบ้านนาชาติที่สำคัญ ได้แก่ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เคร่งครัด และวัดมีความสงบร่มรื่น

พระอาจารย์สุเมโธ วัดป่านานาชาติ

วัดป่านานาชาตินับเป็นสาขาที่ 19 ของวัดหนองป่าพง พระสงฆ์เกือบทั้งหมดเป็นพระที่เป็นชาวต่างชาติ ชาวต่างชาติคนใดที่ต้องการบวชที่วัดป่านานาชาติจะต้องมาฝึกการใช้ชีวิตแบบสงฆ์ก่อน เป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี หรือ 2 ปี จึงจะบวชได้ หรือไม่เช่นนั้นก็นขึ้นอยู่กับพิจารณาของเจ้าอาวาส การศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุที่วัดป่านานาชาติ นอกจากจะเรียนพระธรรมวินัยจากหนังสือและพระไตรปิฎกแล้วยังต้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด

ในปัจจุบันวัดป่านานาชาติ เป็นวัดที่ประชาชนให้ความศรัทธาและมาทำบุญอย่างสม่ำเสมอ สภาพทั่วไปของวัดเป็นสวนป่าที่ร่มรื่น เงียบสงบ จากการสอบถามท่านเจ้าอาวาส ถึงความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ทศนะที่มีต่อเรื่องนี้ได้รับกลับมาในลักษณะที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้นักท่องเที่ยวมาในเขตวัด เพราะนักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่ไม่สำรวม สงเสียดัง ทำให้วัดเกิดความไม่สงบ

ศักยภาพที่เกิดมาจากการจัดการท่องเที่ยว

ในกรณีของนักท่องเที่ยว และประชาชนต่างถิ่นที่มีความประสงค์ที่จะไปวัดป่านานาชาติ ความจำเป็นที่จะสามารถใช้อำนวยให้กับนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การแนะนำเส้นทางให้กับนักท่องเที่ยวและข้อควรปฏิบัติตนเมื่อเยี่ยมชมในวัดป่า

การเดินทางไปยังวัดป่านานาชาติ บ้านบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จากศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ให้เดินทางมายังอำเภอวารินชำราบ จากอำเภอวารินชำราบใช้เส้นทางหมายเลข 226 วารินชำราบ-กันทรารมย์ เมื่อถึงกิโลเมตรที่ 57-58 ให้ใช้ทางรองแยกเข้าไปวัดป่านานาชาติ ระยะทางอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร ข้อควรปฏิบัติเมื่อจะเดินทางเข้าไปในวัดป่า ควรเข้าไปด้วยความสงบ ไม่ควรพูดคุยหรือส่งเสียงดัง เป็นการรบกวนพระภิกษุสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาที่ปฏิบัติธรรมในวัดโดยเด็ดขาด

บทที่ 5

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

จังหวัดอุบลราชธานีมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาจำนวนมากที่เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันที่สำคัญได้แก่ (1)แหล่งภูมิปัญญาผลิตเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว (2) แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นหม้อบ้านท่าซ่องเหล็ก (3) แหล่งภูมิปัญญาด้านทำห้องบ้านทรายมูล (4)แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นไหบ้านท่าไห ซึ่งแหล่งภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะทำให้ผู้เข้าชมทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แล้วยังจะทำให้เข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

(1) แหล่งภูมิปัญญาผลิตเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าภูมิปัญญาชาวบ้าน

แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอาว ความน่าสนใจอยู่ที่ภูมิปัญญาทางด้านการผลิตเครื่องทองเหลือง ซึ่งวิธีการในการผลิตเป็นการใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน โดยแทบจะไม่ได้ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรมสมัยใหม่ หากแต่ใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมและสืบทอดกันต่อมา

แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอาว อยู่ที่บ้านปะอาว ตำบลหนองซอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ความสามารถในการทำเครื่องทองเหลืองของคนในหมู่บ้านนี้ เป็นการสืบทอดการทำเครื่องทองเหลืองที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจากบรรพบุรุษของชาวบ้านปะอาว ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองที่วิจิตรบรรจงที่ได้รับการยอมรับ ได้แก่ ผอบ เต้าปูน ตะบันหมาก ชัน หัวไม้เท้า และกระดิ่ง เป็นต้น

ภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอาวในการผลิตเครื่องทองเหลือง มีขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ ขั้นตอนในการเตรียมอุปกรณ์ในการหล่อและวัตถุดิบ กรรมวิธีในการผลิตหล่อโลหะ

ขั้นตอนในการเตรียมอุปกรณ์ในการหล่อและวัตถุดิบ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือในการผลิตเครื่องทองเหลือง มีดังนี้คือ

ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว

1. มอนน้อย สำหรับกลึงพิมพ์ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนดังนี้ คือ (1) โองเสียน หรือโองกลึง มีลักษณะเป็นไม้โค้ง วางจ้ำลงดิน 1 คู่ (2) ไม้เหยียบ เป็นไม้กลมปลายเลี่ยมยึดโองเสียน (3) ไม้มอน เป็นไม้กลมขนาดเท่านิ้วก้อย เป็นแกนกลึงยึดโองเสียน (4) เหล็กเสียนหรือเหล็กกลึง สำหรับกลึงพิมพ์ดิน (5) เชือกดึงสำหรับพันเข้ากับไม้มอนแล้วดึงกลับไปกลับมาเวลาตี

2. บั้งเดียว ทำจากกระบองไม้ไผ่กลวง มีกึ่งยี่นที่ปลายกระบอกสำหรับเป็นมือจับปลายกระบอกที่เป็นข้อของไม้ไผ่ เจาะรูตามขนาดที่ต้องการ กรูด้วยแผ่นโลหะ

3. สาก นิยมทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่นไม้ลำดวน สำหรับอัดซี่ผึ้งในบั้งเดียกให้ออกเป็นเส้นซี่ผึ้ง

4. ลูกกลึง ใช้สำหรับทำลวดลาย

5. อุปกรณ์ในการหลอมซี่ผึ้ง ประกอบด้วย กระทะ เต่า ไม้ผาย

6. พิมพ์ หรือแท่นพิมพ์ลวดลายนิยมใช้เขาควายเป็นแท่นพิมพ์

7. ชีءึ้และส่วนผสม ประกอบด้วยชั้นและชีءึ้สุด (ชีءึ้สุด - ยางไม้ชนิดหนึ่งเป็นส่วนผสมทำให้อินเหนียว)

8. โลหะที่ใช้ในการหลอม เป็นประเภทเหล็ก อะลูมิเนียมและทองเหลือง

9. เบ้าสำหรับหลอมโลหะ ทำด้วยดินผสมแกลบ

ส่วนขั้นตอนของการหล่อโลหะ มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้ คือ

1. ดำดินโพน ผสมชีءึ้ว้และแกลบ คลุกเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน

2. นำดินที่ดำเสร็จแล้ว บั้นเป็นหุ่นหรือบั้นพิมพ์ ตามรูปแบบที่ต้องการ

3. ใช้มอหรือไม้มอเสียบกลางหุ่น แล้วนำไปตากให้แห้ง

4. นำหุ่น หรือพิมพ์ที่แห้งแล้วใส่โองเสียน เพื่อเสียนพิมพ์ (กลึงพิมพ์) ให้ผิวเรียบและขนาด

ตามต้องการ

5. เคียนน้ำผึ้ง หมายถึง ใช้ชีءึ้ที่ทำเป็นเส้นแล้วพันรอบหุ่น

6. กลึงชีءึ้ ด้วยการลนไฟบีบให้ชีءึ้เรียบเสมอกัน

7. พิมพ์ลายหรือใส่ลายรอบหุ่นขึ้นผึ้งตามลักษณะและรูปแบบลวดลายที่ต้องการ

8. โอบเปิด หมายถึง ใช้ดินผสมชีءึ้ว้โอบโดยรอบหุ่นที่พิมพ์ลายแล้วโดยใส่ลวดลายขนวนไว้เพื่อป้องกันไม่ให้โลหะหลอมไหลไปที่อื่น

9. ติดแซง (ติดพวง) หมายถึง รวมสายขนวนผลิตภัณฑ์ขนาดเล็กที่จะกลึงไว้ด้วยกัน (เสร็จขั้นตอนที่ 8 และ 9 แล้วเรียกว่า เบ้า)

10. โอบเบ้า ใช้ดินเหนียวผสมแกลบโอบเข้าให้สามารถวางบนดินได้

11. สุ่มเบ้า เป็นการวางเบ้าคว่ำ ใช้ไฟสุ่มให้ชีءึ้ละลายออกจากเบ้า

12. เททองเป็นการเทโลหะที่หลอมละลายในอุณหภูมิสูงจากเบ้า

13. แคะลูก ทูบเบ้าดินออกเพื่อเอาผลิตภัณฑ์

14. กลึงตกแต่ง ด้วยเครื่องกลึงไม้และโลหะ เรียก มอใหญ่เป็นการกลึงผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปร่างแล้ว เพื่อตกแต่งเติมรายละเอียดของลวดลายให้มีความคมชัดและสวยงาม (มอใหญ่ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในขั้นตอนสุดท้ายในการตกแต่งเครื่องทองเหลือง ประกอบด้วย (1) หลักเสียน เป็นหลักฝังดิน 2 หลัก (2) ไม้มอ เป็นไม้เนื้อแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนหมุนสำหรับใช้เชือกชัก และใส่พิมพ์ (3) เชือกชัก

สำหรับพันรอบไม้มอน (4) พิมพีไม้สำหรับติดปลายมอน เพื่อนำผลิตภัณฑ์มาอัดติดแน่นแล้วกลิ้ง (5) เหล็กเสี้ยน (6) คอนวามมือ สำหรับวางมือในขณะกลิ้ง จะทำให้เกิดความกระชับและมันคง)¹

การทำเครื่องทองเหลืองที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอว นับว่ามีชื่อเสียงมากผู้มีบทบาทสำคัญคือ พ่อทอง ล้อมวงศ์ และลูกหลาน และชาวบ้านในหมู่บ้าน แม้ว่าในปัจจุบันพ่อทอง ล้อมวงศ์จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่ลูกหลานก็ยังคงสืบทอดการผลิตเครื่องทองเหลืองตามแบบดั้งเดิมไว้ การเที่ยวชมแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่บ้านปะอว นอกจากจะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้าน ความสามารถในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้จากความรู้ในท้องถิ่นที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปที่บ้านปะอว ยังสามารถซื้อผลิตภัณฑ์จากเครื่องทองเหลืองไว้เป็นของที่ระลึก และใช้เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนได้อีกด้วย

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอว ที่มีชื่อเสียงในด้านความสามารถในการผลิตเครื่องทองเหลือง ที่เป็นที่รู้จักจากนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป เพราะผลงานของการประชาสัมพันธ์ของจัดหัดอุบลราชธานี และหน่วยงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวแม้จะซับซ้อน แต่ก็สามารถไปได้สะดวกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้รถยนต์ส่วนตัว

การเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว ถ้าเริ่มต้นที่ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ให้ใช้เส้นทางอุบล - เขื่องใน ถนนหมายเลข 23 ไปยังอำเภอเขื่องใน - เมื่อถึงกิโลเมตรที่ 273-274 เข้าถนนแยกเข้าไปในหมู่บ้านปะอวระยะทาง 3.5 กิโลเมตร เมื่อไปถึงหมู่บ้านให้สอบถามชาวบ้าน เพื่อไปยังบ้านของพ่อทอง ล้อมวงศ์ ซึ่งที่บ้านนี้ยังมีการผลิตเครื่องทองเหลือง อยู่โดยลูกหลาน ญาติของพ่อทอง ล้อมวงศ์

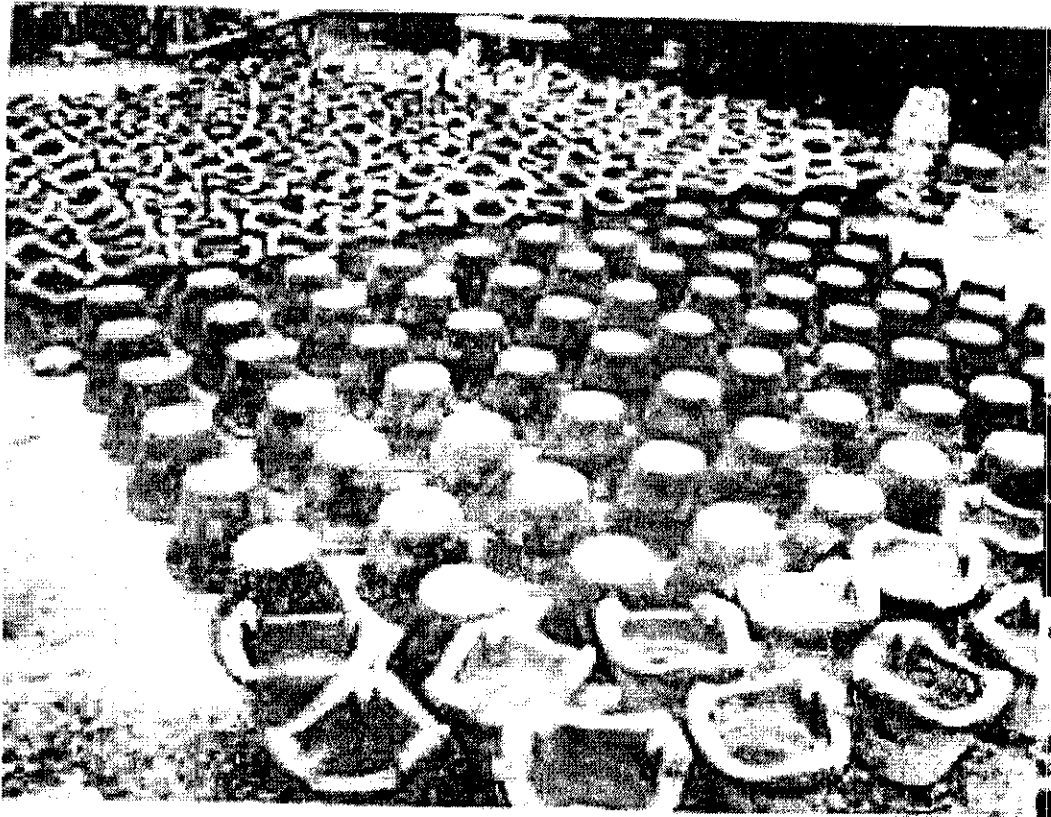
ถึงแม้ว่าบ้านของพ่อทอง ล้อมวงศ์ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องทองเหลืองยังมีสภาพบ้านดั้งเดิมขาดการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว แต่ในทัศนะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้ว สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ถือว่า เหมาะสมแล้ว คือ มีสภาพวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและเป็นจริง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกตามความหมายของมาตรฐานการท่องเที่ยวแบบสะดวกสบายที่ไม่มีที่นี้จึงมีความเหมาะสม

¹ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535. น.141-146

(2) แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นหม้อบ้านท่าซ่องเหล็ก
ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของภูมิปัญญา

แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นหม้อบ้านท่าซ่องเหล็ก อยู่ในเขตอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านท่าซ่องเหล็กมีครัวเรือนประมาณ 300 ครอบครั้ว สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้คนในหมู่บ้านท่าซ่องเหล็กมีความชำนาญและความสามารถในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดี เนื่องจากหมู่บ้านท่าซ่องเหล็กอยู่ใกล้แม่น้ำมูลมีดินที่เหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อและน้ำอูตมสมบูรณ์

การปั้นหม้อของชาวบ้านท่าซ่องเหล็กได้รับอิทธิพลถ่ายทอดมาจากชาวจังหวัดนครราชสีมา โดยมีชาวจังหวัดนครราชสีมาที่เคยมาอยู่อาศัยที่บ้านท่าซ่องเหล็กได้ถ่ายทอดวิธีการปั้นหม้อให้กับชาวบ้านใน ชั้นแรกชาวบ้านนิยมปั้นหม้อในแต่ในระยะต่อมา จนกระทั่งปัจจุบันได้มีการทำเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลาย อาทิการปั้นเตาอั้งโล่ ลิ่นเตา ปั้นกระถาง ปั้นแจกัน ส่วนหม้อก็ยังคงนิยมปั้นอยู่เช่นกัน

เครื่องปั้นดินเผาบ้านท่าซ่องเหล็ก อำเภวารินชำราบ

ขั้นตอนและวิธีการปั้นหม้อซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านท่าซ่องเหล็ก มีขั้นตอนดังนี้ คือ

1. การหมักดิน ดินที่นำมาทำมาจากฝั่งแม่น้ำมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินที่นำมาจากกุศปลาขาว ที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นดินสีดำเหมาะสำหรับการทำหม้อ มีคุณภาพดีและทนทานไม่แตกง่าย

2. นวดดินกับแกลบในอัตราส่วน 1 : 1 ในระหว่างการนวดผสมน้ำเล็กน้อยเพื่อให้ดินและแกลบเข้ากันได้ดี

3. การขึ้นรูปหม้อ ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญคือ

3.1 การทำเบ้า โดยเริ่มจากนวดดินให้เป็นก้อนเป็นรูปทรงกระบอก แล้วเอาแท่นไม้ขนาดศูนย์กลาง 1 นิ้ว ยาว 14 นิ้ว สอดเข้าไปกลางดิน กลิ้งออกเป็นวงกลมรูปทรงกระบอก ให้มีช่องว่างตรงกลาง เมื่อได้ที่แล้ว จึงนำมาวางบนแท่นไม้ (ตั้ง) สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว

3.2 การทำปากหม้อ โดยขึ้นปากก่อน วิชาปากภาชนะโดยช่างปั้นเวียดินที่ตั้งตั้ง ใช้มือกดเป็นรูปปากหม้อ โดยใช้นิ้วโป้งกดด้านใน อีก 4 นิ้วที่เหลือประคองด้านนอก

3.3 เมื่อขึ้นปากแล้ว จึงใช้ถ่านฤและไม้ตีข้างนอก ไม้จะตีตรงที่ถ่านฤคั้นดิน เพื่อให้แผ่นดินขยายออก และเนื้อหม้อก็จะบางลง

3.4 นำหม้อที่ปั้นเสร็จแล้วไปตากแดดประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงนำมาตีใหม่ เพื่อให้ได้ก้นที่เป็นทรงกลม และเนื้อภาชนะบางขึ้น แล้วนำไปตากแดดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเตรียมเผาในขั้นตอนสุดท้าย

4. การนำหม้อที่ขึ้นรูปเรียบร้อยแล้วไปเผา เตาเผาแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เตาเผาแบบโบราณ ใช้ดินจอมปลวกขุดเป็นโหลลงไปเบื้องล่าง เตาเผาในปัจจุบันชาวบ้าน บ้านท่าซ่องเหล็กได้แบบมาจากอำเภอเขมราฐ ในหมู่บ้านมี 2 เตา คือ เตาบ้านนางถวัลย์ และนางหวด ชาวบ้านที่ปั้นหม้อแต่ไม่มีเตาเผาของตัวเอง ก็จะมาเช่าเตาเผาดังกล่าวในอัตราครั้งละประมาณ 100 บาท ซึ่งหม้อที่จะเผาได้ประมาณ 150-200 ใบ และหม้อที่ผ่านการเผาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สามารถนำมาใช้ในครอบครัว และส่งขายเป็นรายได้ของชาวบ้าน²

ความน่าสนใจของภูมิปัญญาการปั้นหม้อของชาวบ้านบ้านท่าซ่องเหล็ก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานีก็คือ ความสามารถในการนำวัสดุที่มีในธรรมชาติและหาง่ายนำมาสร้างนวัตกรรม

² คณินนิตย์ จันทบุตรและคณะ. ภูมิปัญญาชาวบ้านอุบลราชธานี กรณีเทคโนโลยีชาวบ้าน. งานวิจัยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542. น.1-26

ใหม่ที่ไม่ซับซ้อนใช้เครื่องปั้นดินเผาตั้งกล่าวในการทำภาชนะใส่น้ำใช้น้ำดื่ม เป็นแจกันใส่ดอกไม้ประดับ ตกแต่งในบ้าน เป็นไหใส่ปลาร้า (ปลาแดก) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมการอยู่กินของชาวอีสาน และใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ ในครอบครัว และถ้าเหลือก็ส่งขายทำรายได้ ดังที่ได้กล่าวมาแหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นหม้อของบ้านท่าซ่องเหล็กจึงเป็นวิถีชีวิตที่น่าสนใจศึกษา

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านท่าซ่องเหล็ก หมู่ที่ 5 ตำบลค่าน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจุบันได้รับการสนใจจากนักท่องเที่ยวน้อย ทั้งนี้อาจจะเกิดจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหมู่ประชาชนยังมีน้อย ชื่อเสียงของบ้านท่าซ่องเหล็ก ยังเป็นที่รู้จักน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่ด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา การลงทุนในเชิงการท่องเที่ยวนอกจากการประชาสัมพันธ์แล้วก็ไม่มีความอื่น

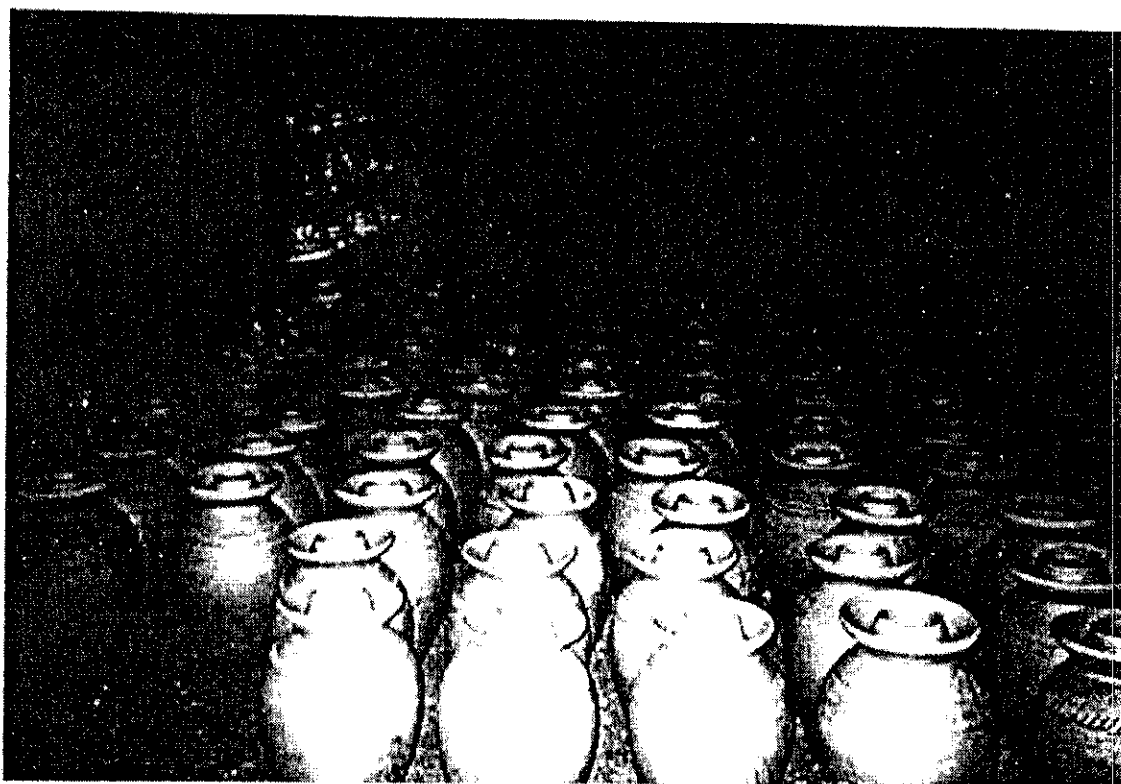
อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สนใจที่จะเดินทางไปเที่ยวชมเพื่อหาความรู้ทางวิชาการทั้งด้านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชน สามารถเดินทางไปได้สะดวก ถ้าเริ่มต้นที่ศาลากลาง จังหวัดอุบลราชธานี ให้ใช้เส้นทางอุบล - วารินชำราบ ผ่านสะพานรัตนโกสินทร์ (ข้ามแม่น้ำมูล) แล้วเลี้ยวขวาใช้เส้นทางถนนเลียบแม่น้ำมูล - ถึง บ้านท่าซ่องเหล็กระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร

(3) แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นไห บ้านท่าไทร

ศักยภาพที่เกิดมาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

แหล่งภูมิปัญญาด้านการปั้นไหบ้านท่าไทร อยู่ที่บ้านท่าไทร ตำบลท่าไทร อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่เอื้อให้คนในหมู่บ้านท่าไทร มีความเชี่ยวชาญในการปั้นไห ทั้งนี้เพราะการที่บ้านท่าไทรตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลา ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหาปลา และทำนา ปลูกพืชที่หาได้ในแม่น้ำและท้องนา เมื่อเหลือกินก็นำมาถนอมเป็นอาหารให้สามารถเก็บไว้กินได้ในฤดูกาลอื่น ได้นำไปสู่การคิดและหาภาชนะที่จะเก็บอาหาร ที่นำไปสู่ความเชี่ยวชาญในการปั้นไห เพื่อใส่ปลาร้า (ปลาแดก) ของชาวบ้าน ท่าไทร

บ้านท่าไทรนอกจากจะอยู่ติดริมแม่น้ำชีแล้ว ยังเป็นแหล่งที่มีดินชั้นดีเหมาะสำหรับการปั้นเครื่องปั้นดินเผา ความเชี่ยวชาญดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามประวัติหมู่บ้าน ชาวบ้านท่าไทร เดิมเป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากเมืองหนองบัวลุ่มภู

เครื่องปั้นดินเผาบ้านท่าไห อำเภอเชียงใน

มีท้าวสีหาพล ท้าวมันและท้าวพรม เป็นผู้นำ ในคราวแรกที่อพยพได้มาตั้งหมู่บ้านอยู่ที่บ้านท่ากกไฮ แต่หมู่บ้านดังกล่าวเกิดน้ำท่วมเป็นประจำ จึงโยกย้ายมาอยู่ที่บ้านท่าไหในปัจจุบัน

การดำรงชีวิตของชาวบ้านท่าไห นอกจากทำไร่ ทำนาแล้ว ยังมีอาชีพเสริมโดยการปั้น ไห ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากท้าวมัน และท้าวพรม ส่งผ่านมายังรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน กรรมวิธีในการปั้นไหของบ้านท่าไห มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

เริ่มจากชาวบ้านจะนำดินที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยตักหน้าดินประมาณ 50 เซนติเมตรทิ้งเพราะคุณภาพไม่เหมาะที่จะนำมาปั้น จากนั้นก็ขุดดินลึกกว่าระดับดังกล่าวไปจนถึง 2.50 เมตร นำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยนำดินเหนียวที่ได้มาแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 5 วัน แล้วนำมาบดด้วยเครื่องไฟฟ้า เพื่อให้ดินละเอียดไม่จับกันเป็นก้อนแล้วนำมาอัดใส่ลม และนวดออกเป็นแท่ง แล้วแบ่งเป็นก้อนตามขนาดที่จะปั้น

ขณะที่ปั้นต้องใช้ น้ำพรมเล็กน้อย เพื่อให้ดินเป็นเนื้อเดียวและมีผิวเรียบ เมื่อบั้้นรูปเรียบร้อยแล้ว แล้วก็นำไปเก็บไว้ในเรือน มิให้ถูกฝน ถูกลม ถูกแดด เพราะจะทำให้ดินที่ปั้นแล้วแห้งและแตก โดยจะทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน แล้วจึงนำไปเข้าเตาเผาประมาณ 3 วัน ปล่อยให้เย็นแล้วจึงนำมาใช้หรือจำหน่ายต่อไป ซึ่งกระบวนการผลิตดังกล่าวจะกระทำในช่วงเดือนตุลาคม – เมษายน เพราะเป็นช่วงที่ไม่ใช่ฤดูฝน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการปั้น และเผาไฟ³

นอกจากการปั้นไหซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำชีแล้ว ความน่าสนใจของภูมิปัญญาการปั้นไหของชาวบ้านท่าไหก็คือ ไหที่ปั้นมาจากบ้านท่าไห มีเอกลักษณ์เฉพาะ กล่าวคือ ปากไหจะมีลักษณะคล้ายถ้วยที่บริเวณตรงกลางของปากไห จะมีส่วนที่ยื่นออกมาและมีร่องสำหรับใส่น้ำ เพื่อไม่ให้แมลงวันเข้าไปไข่ในบริเวณปากไห เพราะจะกลายเป็นหนอน อันเป็นเหตุให้ปลาร้าอยู่ในไหไม่น่ารับประทาน ขณะที่ไหโดยทั่วไปจะไม่มีร่องน้ำอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือว่าพิเศษ และเป็นจุดเด่นของการปั้นไหบ้านท่าไห อำเภอเขื่องในจังหวัดอุบลราชธานี

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านท่าไห นอกจากการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของผลงานทางวิชาการ และเอกสารเผยแพร่แล้วไม่ปรากฏการจัดการท่องเที่ยวด้านอื่น การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวแหล่งภูมิปัญญาปั้นไห บ้านท่าไห คงเป็นเรื่องที่ต้องพยายามดำเนินการในปัจจุบัน และอนาคต ที่น่าจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือนักท่องเที่ยว นักวิชาการ ทางวัฒนธรรมในโอกาสต่อไป

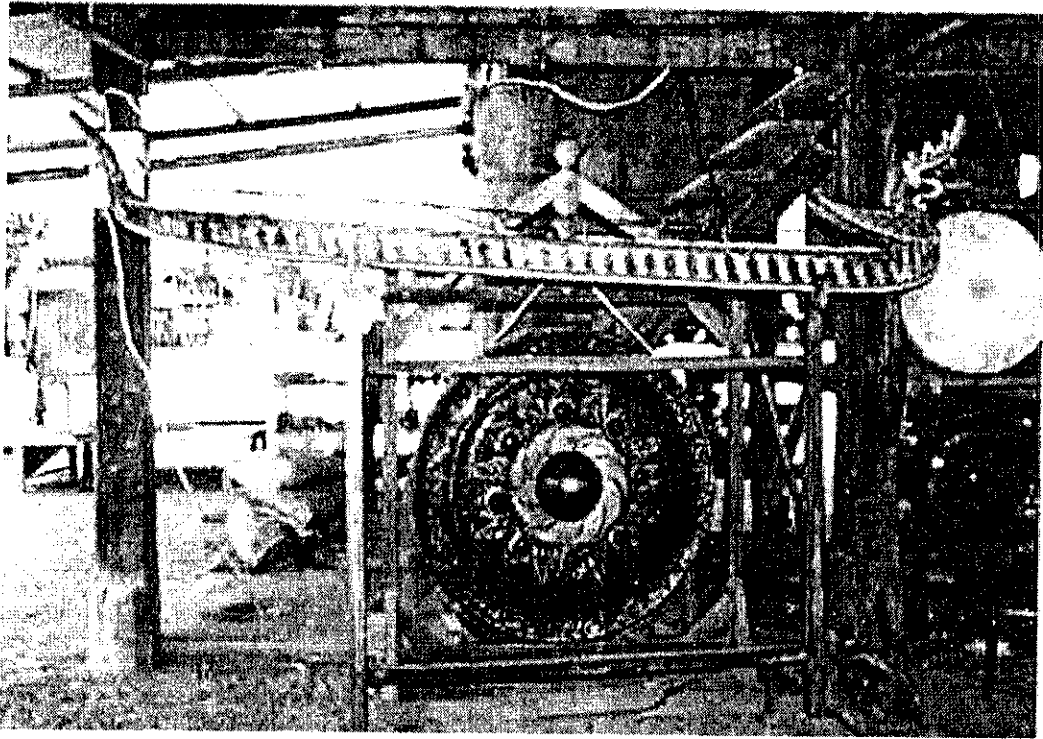
(4) แหล่งภูมิปัญญาด้านการทำหม้อบ้านทรายมูล

ศักยภาพที่เกิดจากคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน

แหล่งภูมิปัญญาด้านการทำหม้อบ้านทรายมูล ตั้งอยู่ในตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี การทำหม้อที่บ้านทรายมูล กล่าวได้ว่าเป็นการรับอิทธิพลในการทำจากแหล่งอื่น โดยจดจำวิธีการทำหม้อของชาวไทยใหญ่ซึ่งชาวบ้านได้มีโอกาสไปพบเห็นเนื่องจากการไปทำการค้าขายในต่างถิ่น นำกลับมาทดลองทำ กลายเป็นความเชี่ยวชาญและรูปแบบเฉพาะตัว

ในกระบวนการผลิตหม้อของชาวบ้านทรายมูล ประกอบด้วยอุปกรณ์และขั้นตอนดังนี้คือ

³ คณินันต์ย์ จันทบุตร และคณะ. ภูมิปัญญาชาวบ้านอุบลราชธานี กรณีเทคโนโลยีชาวบ้าน. น. 32

อุปกรณ์ในการผลิต ประกอบด้วย

1. เตาเผา ปัจจุบันใช้แก๊ส
2. ฆ้อนเหล็ก หรือ ฆ้อนไม้
3. พิมพ์ไม้ สำหรับตีจอบ มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเจาะรูเป็นวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตาม

ที่ต้องการ

4. แผ่นทองเหลือง โดยสั่งซื้อจากกรุงเทพฯ

ขั้นตอนและกรรมวิธีการผลิตฆ้อง มีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนตัด ซึ่งเป็นขั้นการตัดแผ่นทองเหลืองให้เป็นวงกลมตามขนาดที่ต้องการ
2. ขั้นทำขอบ โดยช่างจะนำขอบที่ตัดไว้แล้ว นำมาเชื่อมให้ติดกับตัวฆ้องและตีให้ขรุขระลงมา

รอบตัวฆ้อง

3. ขั้นทำจอบ โดยนำตัวฆ้องทองเหลือง ที่ผ่านขั้นตอนที่ 1-2 แล้วไปลมนไฟตรงบริเวณศูนย์กลางเพื่อให้อ่อนและขยายตัว นำไปหงายขึ้นวางทับกับพิมพ์ไม้ที่ทำไว้แล้ว จากนั้นก็จะใช้ฆ้อนตีแผ่นทองเหลืองให้โค้งนูนเป็นครึ่งวงกลม

4. ขั้นทำคลื่นเสียง เทคนิคในการทำคลื่นเสียง ทำโดยนำช่องที่ผ่านขั้นตอนที่ 3 นำไปหงายลงดิน ใช้ไฟลนผิวทองเหลืองให้ทองเหลืองอ่อนใช้ฆ้อนตีให้ผิวหน้าของช่องตึงเสมอกัน วิธีการดังกล่าวจะทำให้ได้เสียงดังกังวาน ตามที่ต้องการ

5. ขั้นทำร่องเสียง ขั้นตอนนี้มีเทคนิคเดียวกันกับตีคลื่นเสียง แต่การตีผิวหน้าของช่องกระทำสลับกันไปมา กับการทอรองตี เพื่อให้เสียงที่ต้องการ

6. ขั้นตกแต่ง เมื่อได้ตัวช่องตามต้องการแล้ว การตกแต่งอาจทำโดยทาสีทำให้ทั่วตัวช่องทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เมื่อสีแห้ง นำสีทองมาเขียนลวดลายบริเวณหน้าช่องและโดยรอบ ส่วนใหญ่จะเขียนเป็นรูปคล้ายสามเหลี่ยมซ้อนกัน หรือดอกบัวเรียงรายกัน จากนั้นก็จะเจาะรูที่ขอบของช่อง 2 รู ให้ห่างกันพอสมควร เพื่อใช้เชือกร้อยทั้ง 2 รู ห้อยกับไม้คาน เพื่อสะดวกในการตี⁴

การทำช่องที่บ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี นับว่าน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการผลิต และพึ่งตนเองของชาวบ้าน ในอดีตที่ผ่านมาช่องที่ใช้ในกิจกรรมและพิธีกรรมของชาวบ้านโดยทั่วไปได้มาจากการซื้อจากพ่อค้า ที่รับมาจากโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่กรุงเทพฯ หรือภาคกลาง ซึ่งมีราคาแพง และจะต้องซื้อในรูปแบบที่ถูกกำหนดไว้ โดยโรงงาน แม้ว่า ความต้องการของชาวบ้านว่าต้องการรูปแบบของช่องอย่างไร ขนาดเท่าใด ก็ไม่มีส่วนที่จะกำหนดรูปแบบของช่องที่ชาวบ้านต้องการเลย ภูมิปัญญาการทำช่องของชาวบ้านทรายมูลจึงเป็นการเปิดมิติใหม่ของการพึ่งตนเอง ทางวัฒนธรรมและธุรกิจไปพร้อมกัน

ศักยภาพที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

แหล่งภูมิปัญญาการทำช่อง บ้านทรายมูล มีปัจจัยที่เอื้ออำนวยสำคัญในการที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอนาคต ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านทำช่อง คือ บ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี นั้นอยู่ข้างเส้นทางหลักการท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานีและภูมิภาค กล่าวคือ ตั้งอยู่ในเส้นทางอำเภอพิบูลมังสาหาร ไปยังอำเภอโขงเจียม (เส้นทางหมายเลข 2222) ซึ่งเส้นทางนี้เป็นเส้นทางของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวแก่งตะนะ แม่น้ำสองสี อุทยานแห่งชาติผาแต้ม และทัศนียภาพตลอดลำแม่น้ำโขงที่สวยงาม การประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าของแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำช่องที่บ้านทรายมูล ความน่าสนใจในรูปแบบและลักษณะของช่องบ้านทรายมูลที่พิเศษกว่าช่องที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม น่าจะส่งผลให้นักท่องเที่ยว

⁴ คณินันต์ย์ จันทบุตร และคณะ. ภูมิปัญญาชาวบ้านอุบลราชธานี กรณีเทคโนโลยีชาวบ้าน. น. 40-53

เที่ยวจำนวนมาก ที่จะผ่านไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่อำเภอโขงเจียม สิรินคร ตลอดจนถึงลำแม่น้ำโขง และชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งนี้

ส่วนการเดินทางไปยังแหล่งภูมิปัญญาด้านการทำหม้อบ้านทรายมูล จากศาลากลาง จังหวัดอุบลราชธานี เดินทางไปยังอำเภวารินชำราบ หลังจากนั้นให้เส้นทางวารินชำราบ – พิบูลมังสาหาร ถนนสถิติวิमानกาล (หมายเลข 217) ถึงตัวอำเภอพิบูลมังสาหาร แยกเข้าเส้นทาง 2222 พิบูลมังสาหาร – โขงเจียม อีกประมาณ 8 กิโลเมตร จะถึงบ้านทรายมูล ซึ่งอยู่ริมถนนสายดังกล่าว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่นำเสนอมาข้างต้น นับว่าเป็นแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความเหมาะสม และศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี แหล่งท่องเที่ยวบางแหล่ง เช่น แหล่งผลิตทองเหลืองบ้านปะอาว เป็นที่รู้จักเป็นที่ทั่วไปอยู่แล้ว แม้ว่าการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวต้องใช้รถยนต์ส่วนตัว ซึ่งจะเป็นอุปสรรคอยู่บ้าง แต่ก็มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปอยู่เป็นประจำ แต่สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นแหล่งภูมิปัญญาการปั้นหม้อบ้านท่าช่องเหล็ก แหล่งภูมิปัญญาการปั้นไหบ้านท่าไห หรือแหล่งภูมิปัญญาการทำหม้อบ้านทรายมูล สิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปก็คือ การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การชี้ให้เห็นคุณค่าด้านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชาวบ้าน น่าจะเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้เกิดกับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นเยี่ยมชมและอุดหนุนผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน ส่วนการจัดการท่องเที่ยวทางด้านการเดินทาง ที่พัก ร้านอาหารและอื่น ๆ คงต้องเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญทำไปพร้อมกัน

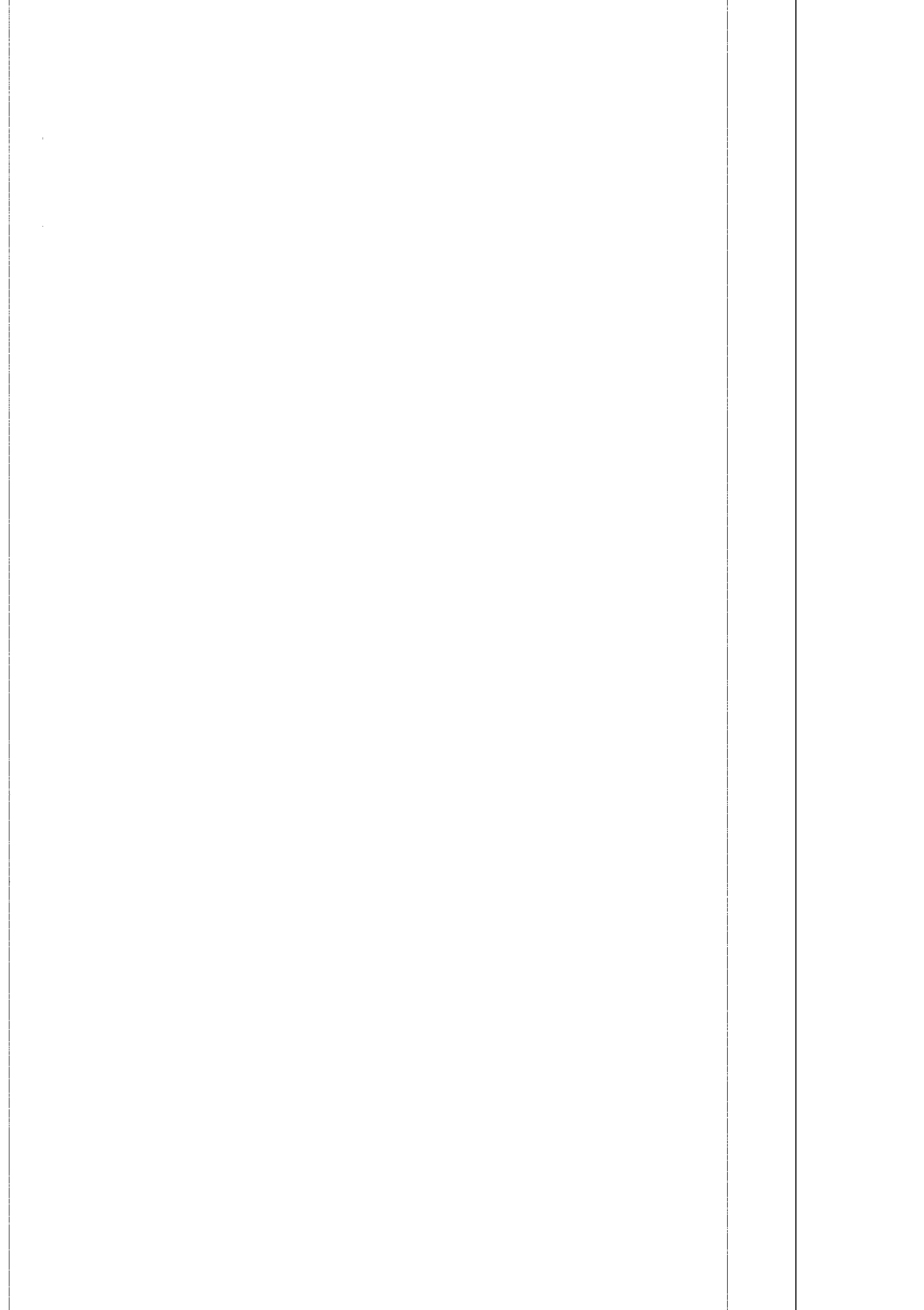
บทที่ 6

บทสรุป

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ในแง่ประวัติศาสตร์บริเวณจังหวัดอุบลราชธานีเป็นถิ่นที่อยู่ของผู้คนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากมีแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง อำเภอเมือง แหล่งภาพเขียนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม ฯลฯ เหล่านี้ ทำให้ทราบได้ว่าอุบลราชธานีเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ต่อมาในสมัยประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์อุบลราชธานีที่เริ่มจากการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนไทลาวจากนครเวียงจันทน์ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองเมื่อประมาณ 200 ปี ที่ผ่านมาและเข้ามาตั้งถิ่นฐานเกิดเป็นหมู่บ้าน เมืองอุบลราชธานีในเวลาต่อมา ในแง่หนึ่งกลุ่มคนที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านช้างโบราณ ได้นำความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมเข้ามา สืบทอดทอดให้เกิดความงอกงามในดินแดนจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ทำให้เห็นรูปแบบศิลปะแบบล้านช้างตามวัดวาอารามในดินแดนนี้ ตัวอย่างเช่น โบสถ์ (สิม) อีสานแบบล้านช้างที่พบเห็นตามวัด หอไตรแบบอีสาน เช่น หอไตรหนองขุหลุ อำเภอตระการพืชผล เป็นต้น

ในสมัยที่อุบลราชธานีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและรับวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ ซึ่งประมาณว่า ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา อิทธิพลทางศาสนาศิลปวัฒนธรรมไทยจากกรุงเทพฯ ก็เข้ามามีบทบาทในอุบลราชธานี ดังจะเห็นได้จากการเกิดวัดธรรมยุติกนิกาเยนทร์แห่งแรกที่วัดสุปฏิณารามและวัดธรรมยุติอื่น ๆ ในตัวจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งขยายออกไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรูปแบบของวัดวาอารามที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ ในเมืองอุบลราชธานี อาทิ หอไตร วัดทุ่งศรีเมือง อุโบสถทุ่งศรีเมือง อุโบสถวัดสุปฏิณาราม อุโบสถวัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง) เป็นต้น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของอุบลราชธานีดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ามากมาย กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและหลากหลาย หลงเหลือมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษาพบว่าสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน 2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา 3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน ที่มีศักยภาพและสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ได้แก่ ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม ทั้งนี้เพราะจุดเด่นและความสำคัญในแง่เป็นภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีความสมบูรณ์และยาวที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่มีความสำคัญรองลงมา และได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาในจังหวัดอุบลราชธานี ก็คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี และตัวอาคารพิพิธภัณฑสถานซึ่งเป็นตึกโบราณสมัยแรก ๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงธรรมเสสิงห์และฝาเพดานวัดศรีนวลสว่างอารมณ์ อำเภอเมืองใน

แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและโบราณสถานที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ทางวิชาการ แต่ไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ปราสาทบ้านเบญจ ตำบลหนองอ้อม และหอไตรหนองขุหลุ อำเภอตระการพืชผล แม้จะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม แต่ก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวน้อย

2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา จุดเด่นของจังหวัดอุบลราชธานีในส่วนนี้คือ อุดมไปด้วยวัดในพระพุทธศาสนาที่สำคัญและมีชื่อเสียงจำนวนมาก วัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสำคัญทางศาสนาและมีคุณค่าทางศิลปะ ได้แก่ (1) วัดป่าใหญ่หรือวัดมหาพรหม ที่เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองของจังหวัดอุบลราชธานี และเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง (2) วัดทุ่งศรีเมือง ที่มีความสำคัญในแง่เป็นอดีตศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย เป็นที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกที่มีความงามทางศิลปะและเป็นที่ตั้งของอุโบสถที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามและเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี (3) วัดสุภานุรามวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกที่ตั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโบราณสถานที่สำคัญคืออุโบสถ ที่เป็นตึกขนาดใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งมีคุณค่าทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม (4) วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง) ซึ่งเป็นวัดที่มีความสำคัญในแง่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง คือ "พระแก้วบุษราคัม" และมีพระอุโบสถแบบจตุรมุข เลียนแบบอุโบสถวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นในวัดนี้ (5) วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ ที่มีความสำคัญในแง่เป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นวัดของหลวงปู่ชา (พระโพธิญาณ

เถระ) ที่มีชื่อเสียงเป็นอดีตเจ้าอาวาส (6) วัดป่านานาชาติ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงในการศึกษาพระธรรมวินัย และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นวัดที่ชาวต่างประเทศสนใจมาบวชในวัดนี้จำนวนมาก

วัดที่ได้กล่าวมาข้างต้น ถือได้ว่าเป็นวัดที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดอุบลราชธานี ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเดินทางไปเยี่ยมชมและนมัสการจำนวนมาก เพราะเป็นวัดอยู่ในตัวเมือง เดินทางสะดวกและได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ

ส่วนวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่จะต้องได้รับความเอาใจใส่ประชาสัมพันธ์และวางแผนเพื่อให้คนรู้จักและไปท่องเที่ยวได้แก่ (1) วัดแจ้ง ที่มีสิม (อุโบสถ) แบบอีสานที่มีความสวยงาม (2) วัดบูรพาราม ที่มีหอไตรปฏิมาเก่าแก่แบบอีสาน ที่สร้างด้วยไม้ มีความสำคัญที่เคยเป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์วิปัสสนากรรมฐาน สายพระอาจารย์เสาร์และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ในจังหวัดอุบลราชธานี มีหลายแหล่งที่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่อุบลราชธานีมีภูมิปัญญาชาวบ้านหลายเรื่องที่ได้รับทอดมาจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ที่สำคัญ ได้แก่ (1) แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอาว อำเภอเมือง มีความสำคัญในแง่เป็นหมู่บ้านผลิตสินค้าผ้าไหมมัดหมี่ แหล่งผลิตเครื่องทองเหลือง ที่เป็นงานที่สืบทอดวิธีการผลิตแบบโบราณ (2) แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านท่าซ่องเหล็ก ตำบลคำน้ำแซบ อำเภวารินชำราบ ที่มีชื่อเสียงในการนำดินเหนียวมาปั้นเครื่องปั้นดินเผา (3) แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำซอ (4) แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านท่าไทร อำเภอเขื่องใน ที่มีความสามารถในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในระดับท้องถิ่น แต่ในระดับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด ยังถือว่ารู้จักน้อยมาก ทั้งที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ แต่ในทางปฏิบัติก็ยิ่งถือว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ทำงานในการวางแผนพัฒนาและประชาสัมพันธ์แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่กล่าวมา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักน้อยมาก ซึ่งเป็นปัญหาเช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านโบราณคดีและศาสนาบางแหล่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางศิลปะ แต่ไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวไม่สนใจที่จะไปเที่ยวชม

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี ที่อุดมไปด้วยทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ข้อเสนอที่สำคัญก็คือ เป็นเรื่องของหลายฝ่ายที่จะต้องร่วมกันในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร สถาบันอุดมศึกษา และมหาวิทยาลัยในจังหวัด องค์การปกครองท้องถิ่น (เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล) ภาคธุรกิจเอกชน หอการค้า ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น วัดและผู้ประกอบการดูแลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่จะช่วยกันในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าว

การกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี มีเรื่องที่จะต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

1. การจัดทำแผนการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติให้สัมพันธ์กัน กล่าวคือ มีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวอยู่แล้ว เช่น ในช่วงเทศกาลงานแห่เทียนพรรษา ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวในตัวเมืองอุบลราชธานี ควรส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวให้รู้จักและเดินทางไปเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอำเภอรอบนอก เช่น ที่หอไตรขุหลุ อำเภอตระการพืชผล หรือที่วัดศรีนวลสว่างอารมณ์ อำเภอเขื่องใน หรือแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านปะอ่าว อำเภอเมือง เป็นต้น

2. การแสวงหางบประมาณมาดำเนินการในการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ถนนหนทางที่จะนำไปสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดระเบียบและสร้างร้านค้ามาตรฐานในแหล่งท่องเที่ยว เครื่องอำนวยความสะดวก สุขภัณฑ์ ตลอดจนการดูแลความสะอาดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการเดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

3. การจัดทำแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ตลอดจนศาสนาคารในพระพุทธศาสนา ที่เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ในการบำรุงรักษาและซ่อมแซมให้คงสภาพดั้งเดิม การจัดทำแผนอนุรักษ์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ว่าหน่วยงานของกรมศิลปากร องค์การปกครองท้องถิ่น และประชาชนจะต้องร่วมกันวางแผนในเรื่องดังกล่าว

4. การสร้างสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นมีความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนเองครอบครองอยู่ ทั้งนี้เพราะสาเหตุสำคัญของการสูญสลายของมรดกทางวัฒนธรรม เกิดจากตัวมนุษย์การให้ความรู้ และสร้างสำนึกให้ชุมชนและคนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และประโยชน์ที่

ตนเองจะได้รับทางเศรษฐกิจ เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนเป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ยาวนาน

5. การจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่จะต้องใช้สื่อหลายรูปแบบและกลยุทธ์ที่หลากหลายในการประชาสัมพันธ์

6. การจัดการอบรมมัคคุเทศน์ในการชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา น้ำตก ที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ แต่การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีจุดประสงค์ที่มากกว่านั้น คือ จุดประสงค์ทางวิชาการ การที่นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ขาดข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญและคุณค่าศิลปวัฒนธรรม จะทำให้การท่องเที่ยวดังกล่าวไม่บรรลุจุดมุ่งหมาย จำเป็นต้องมีการจัดการอบรมมัคคุเทศน์ ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้บรรยายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งสามารถทำได้โดยการเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบ ของสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี ไม่ว่าจะเป็นสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ที่มีภาควิชาที่เกี่ยวข้องหรือมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นต้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2536.

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ :

บริษัททรูวิชั่นส์ จำกัด, 2533.

กรมศิลปากร. โบราณคดีเขื่อนปากมูล. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2535.

คณิศร งามนรุตถ์ และคณะ. ภูมิปัญญาชาวบ้านอุบลราชธานี กรณีเทคโนโลยีชาวบ้าน. งานวิจัย

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ปี 2542.

จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535.

แดง แก้วแสน. เที่ยวเมืองไทย "ภาคอีสาน". กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, 2542.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ธวัช ปุณโณทก. เที่ยวอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์, 2532.

ธิดา สาระยา. เมืองอุบล ธานีแห่งราชะ ศรีสง่าแห่งไพรพฤกษ์. กรุงเทพฯ : ศรีอุตสาหกรรม

การพิมพ์, 2536.

บำเพ็ญ ณ อุบล. เล่าเรื่องเมืองอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต, 2539.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง

กรุ๊ป จำกัด, 2533.

ภูษิต ฉัตรวิริยวงศ์. สถานการณ์ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2545.

งานวิจัยทุนสนับสนุนจากสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี 2545.

วัดทุ่งศรีเมือง. ประวัติเมืองอุบลราชธานีและประวัติวัดทุ่งศรีเมือง. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์,

2514.

วิทยาลัยครูอุบลราชธานี. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี. เอกสารการสัมมนา

ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี 26-28 กันยายน 2531.

วิโรฒ ศรีสุโร. ชาติอีสาน. กรุงเทพฯ : บริษัทเมฆาเพรส จำกัด, 2539.

วิโรฒ ศรีสุโร. ส่วนระดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. ทุนสนับสนุน

การวิจัยสำนักงาน คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536.

วิโรฒ ศรีสุเว. สิมอีสาน. กรุงเทพฯ : บริษัทเมฆาเพรส จำกัด, 2536.

วิลาลินี แซ่มสะอาด. ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุบลราชธานี. เอกสารเผยแพร่สำนักงานโบราณคดีที่ 8. อุบลราชธานี. เอกสารโรเนียว ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : พิฆเนศพรินติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2533.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. อุบลราชธานี : ยุติธรรมออฟเซ็ท, 2531.

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. ที่ระลึกเนื่องในวโรกาสสมเด็จพระราชดำเนินเปิดศูนย์ศิลป

วัฒนธรรมกาญจนาภิเษกอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : อุบลยงสวัสดิ์ออฟเซ็ท, 2544.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี. เอกสารทางวิชาการโครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. เอกสารโรเนียวเข้าเล่ม, 2534.

สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี กรมศิลปากร. รายงานอนุรักษ์ธรรมมาสน์สิงห์ และจิตรกรรมฝาเพดานวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน หมู่ 2 ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. เอกสารโรเนียว ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุบลราชธานี. มรดกไทยในวัด. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซ็ท การพิมพ์, 2541.

สำนักพิมพ์สารคดี. "นายรอบรู้" นักเดินทาง : อุบลราชธานี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2545.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. เือนและอาคารโบราณอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2545.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2540.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. สถาปัตยกรรมอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์ออฟเซ็ท, 2541.

หมุน ไสมะริติ. ประวัติวัดศรีทองและเมืองอุบลราชธานี (อย่างสังเขป). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์, 2504.